

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

7

TEMMUZ
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket süreyya
Dr. Vedat Nedim
İsmail Husrev
Yakup Kadri
Bürhan Asaf
Yakup Kadri
İsmail Husrev
B. A.

« Europacentrisme » in Tasfiyesi
Donan Ziraat kredilerine karşı
Türkiyede Derebeylik rejimi
Ferdîyet ve şahsiyet
Makina medeniyeti
Ankara - Moskova - Roma
[Polemik] Plân mefhumu hakkında
Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü

KADRO.

Objektif mevzuu, milletimizin tam ve noksansız kurtuluşu olan inkılâbımızın gittikçe mürekkepleştiğini ve mürekkepleştikçe derinleşerek verimlileştiğini görmemek, ya millet davası ile bir alâkasızlığın yahut bir kısa ve kifayetsiz görüşün eseri olabilir.

● *Millî kurtuluş inkılâbımız, sokak nümayişleri, beynelmîl konferans ve müesseselere yalvarma istidaları takdimi gibi ancak şaşkınlığın ve aczin tavsiye edebileceği hareketler üzerinde kalarak milletin mukadderatını bir takım gecikmelere salmadan yahut bir takım çıkmazlara sokmadan, Sivas ile Lausanne arasındaki yolu bir hamlede söktü. Millet, bu hamlesile, harice karşı siyasî istiklâle götüren destanını yazdı.*

● *Bunun hemen arkasından, haricî istismarın Türk topraklarında bir acentası ve bir uşağı olan sarayı ve onunla beraber teokratik müesseseleri birkaç satırlık bir karar ile ilga etti. Millet, bu hamlesile, kendi kendisine karşı siyasî istiklâle götüren destanını yazmış oldu.*

● *İstismarcı garp medeniyetinin istismar mekanizmasındaki sırrı, onun liberal ve ferdiyetçi iktisat nizamında teşhis ederek, bu nizam ile olacak karşılaşmalarında devletçi iktisadın tek el ve tek görüşle ve her defasında milletin ileri menfaatlerine uygun olarak sevk ve idare edilen kontrolünü kabul etmekle ve ziraatçı ve ham maddeci bir yarı müstemleke bünyesinden en ileri teknikle takviye edilecek bir ziraatçı, ham maddeci, sanayici ve millî sermayeci bir muasır millî iktisat bünyesine geçmek kararını vermekle, millet, iktisadî mücadelesinin ve iktisadî kurtuluşunun destanını yazmağa başladı.*

● *Siyaseten hür ve iktisaden cüzü tam bir bünyeye istihalesini yaparken garp milletlerini birer tezatlar mecmuası haline getiren*

sınıf davalarını, sınıfların teşekkülünü peşinen önlemekle, reddeden Türk milleti, bu hareketile ileri bir sosyal nizamın temellerini attı.

● Siyasî ve iktisadî cüzü tam olmanın fikrî istiklâle bağlı olduğunu bilen Türk milleti, hem kendi ve hem de dünya tarihini hem kendi ve hem de dünya iktisadiyatını müstakil bir görüşle tetkik ve tedvin etmek yoluna giderek « ilmî görüşte istiklâl » ve « ilmî görüşteki her türlü tağşişleri teşhir » kaidesini tatbik etti.

● Bunu yapmakla Türk milleti, Türk ilminin temellerini atmış oldu. Mürekkepleştikçe derinleşen Türk inkılâbı, düşünce ve hareket arasındaki vahdeti, gün geçtikçe daha fazla tesis eylemektedir. Ve yapı arsasının henüz tozlu topraklı havası, hem gürültülü ve hem de hoyrat faaliyetleri arasında, Türk milletinin yapısı, on dokuzuncu asrın hatalı ve yanlış hesaplı plânlarına göre değil, yirminci asrın şuurumuza akseden kaidelerine göre genç ve zinde yükselmektedir.

● Bunun böyle olduğunu görmiyenler olabilir. Bunları ayıplamak bile fuzuli bir zahmettir. Bunlar, mürekkepleştikçe derinleşen inkılâbımızın heyecan ve inanç havasında daima bir yabancı ve işe yaramaz unsur gibi kırıntı ve köpük halinde, yaratılmakta olan millet maddesinin dışına atılacaklardır. Çünkü bunlar, bırakmakta ve kendisinden uzaklaşmakta olduğumuz cemiyetin dahi tortusuna ait unsurlardır.

● Inkılâp, yürüyor.

“Europacentrisme,, in Tasfiyesi.

Şevket Süreyya.

«Geocentrisme» (1) — beşerin bir telâkki hatâsı idi ki, bu hatâ, onu bir ilim haline getiren Batlamyostan, ilim sahası haricine çıkaran «Coperinc»e kadar tam on iki asır beşerin idraki üstünde hükmetti. Bütün bu asırlar imtidadınca arz, hakikatta geniş kâinat sisteminin küçük ve tâbiy bir unsuru olduğu halde, bu sistemin merkezi ve mihveri gibi sayıldı. Bütün taharriler, bütün hükümler ve bütün hakikatler yalnız arzdan itibaren ve yalnız arz içindi.

«Europacentrisme» (2) — yine böyle bir telâkki hatâsıdır. Fakat bu hatâ muasır Avrupanın bütün içtimaî ilimleri lâboratuvar mevzuu kılmasına rağmen, beşerin idraki üstünde hâlâ hâkim bulunmaktadır. Menşeyini, daha ilk Yunan ukalasından alan ve zamanımıza kadar gelen bu telâkkiye göre de, Avrupa tarihi, hakikatta geniş cihan tarihinin küçük ve tâbiy bir unsuru olduğu halde, bu tarihin mihveri ve merkezi gibi sayılır. Bütün teharriler, bütün hükümler ve bütün hakikatlar, yalnız Avrupadan itibaren ve yalnız Avrupa içindir.

Batlamyos arzın haricindekini, arza tâbiy saymakla, beşer idrakini bir uzun devir için nasıl darlığa ve yanlışlığa mahkûm kılmışsa, Europacentrisme de Avrupa haricindekini Avrupaya tâbi saymakla beşerin tefekkür tarihinde o kadar geri ve o kadar menfî bir rol oynamıştır.

●
Beşer tarihinin İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar diye bir takım traih devirlerine bölünüşü, filvaki çok yenidir.

(1) Geocentrisme — Arzi, kâinatın merkezi telâkki etmek nazariyesi

(2) Europacentrisme — Avrupa tarihini cihan tarihinin merkezi telâkki etmek manasında kullanılmıştır.

Fakat Şu da var ki, Şimdi bu tasnif, Avrupa munevverinin tarihi telakkisinde, tarih devirlerini beşer tarihinin değil, beşer tarihini bu dar ve çerçeveli tarih devirlerinin eseri zannettirecek kadar yerleŐmiŐ ve mukaddesleŐmiŐtir.

Bu tasnifin ilk vasfı, münhasıran Avrupaî, yani Europacentrik oluŐudur. Bu tasnifte cihan tarihinin ve beşerin medenî inkiŐafının bütün seyri ve merhaleleri hemen münhasıran, esasen geç başlıyan Avrupa tarihinin küçük mihveri etrafına alınmıŐ, Avrupa haricinde kalan her Şey, ya Önasya ve Mısır medeniyetleri gibi «tekâmülden kalmış birer ihzarî medeniyet safhası» sayılmıŐ, yahut Avrupa medeniyetinden evvelki devrin muzlim nisyanına sürülmüş ve orada inkâr edilmiştir.

●
Europacentrisme hatasının ilk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar diye bize öğrettiği tarih devirlerinin vasıflarını bir kaç cümle ile tebarüz ettirmek, bu hatâlı tasnif tarzının nasıl münhasıran Avrupaî bir noktai nazara göre tedvin edilmiş olduğu hakkında bize bir fikir verebilir:

«Europacentrisme»e göre İlk çağ, beşer medeniyetinin doęuŐu ve kuruluŐu devridir ki, bu devir, fecrinden zevaline kadar hareketini Avrupa ufkunda yapar ve Avrupa ufkunda bitirir. Bu harekette Avrupa haricinde tekevvün eden her Şey, Avrupa medeniyetinin, kendi kendini doğuran mucizeli yaratılıŐı karşısında, birer kaba ve hayatiyetten kalmış mücerret tecrübelerdir.

«Europacentrisme»e göre bu İlk çağ medeniyetinin zekâ unsuru «Yunan mucizesi» - «Miracle Grec» - ve kuvvet unsuru «İndo-Europpen» ırkının ebedî kan ve pazû kuvvetini temsil eden «Germen»dir.

Bu telâkkiye göre 410 ile 476 arasında Gotların, Vandellerin ve tekrar Gotların Romayı tahribi, Avrupa tefevvukunun bir çöküntüsü değil, bilâkis, Yunan mucizesinde kemalini bulan insan zekâsının, Germen kanında kemalini bulan insan kuvveti ile bir Őahane izdivacıdır ki, bu izdivac, kendi zatinde bir «yeniden doęuŐ»un rüŐeymini tabiatile hâmindir.

Europacentrisme de İlk çağ, Orta çağa, sert bir kilise iskolasizmine istinatgâh kılınan, donmuŐ bir Aristo felsefesile bağ-

lanır. Orta çağın tarihi bir din ve dünya feodalizmine ruh olan bu telâkki tarzı, bu telâkki etrafında harekete getirilen milyonlarca toprak bentlerin, ya kilise, ya şato, yahut ta ticaretgâh sahil şehirlerindeki korsan zenginler hesabına sürü sürü kurban edilmelerinin tarihidir. Bu tarih, Avrupalı tarihçinin dilinde saf iman ve idealizmin bütün cihana nümune gibi verilen bir destanı şeklini alır.

Bu destanda, Avrupa haricinde kalan veya Avrupaya karşı gelen her sima bir yıkıcı ve bir barbar gibi tasvir olunur.

Rönesansın Yunan mucizesile alâkası daha barizdir. Bu devrin humanistleri, humanizmin menbaini her nedense yine Yunanda buldular ve bu başlangıcı insaniyete bir «tarih başı» gibi vermek istediler. Fakat asıl yeni çağdadır ki, Europacentrisme, vahşî ve müteaddî bir mahiyet aldı. Yeni kıtaların keşfi, yeni ticaret yollarının, yeni pazarların açılışı, bu yeni yollar, yeni kıtalar, yeni pazarlar üzerinde yapılan müstemleke harplerinin sonu, bir aralık bütün cihanın mukadderatını filhakika Avrupaya bağlar gibi, göründü. Müstemlekecilik, Avrupa harici memleketlerin açık yağması, her tarafta müterakim millî ticaret sermayelerinin Avrupaya akışı, bu kıtanın cihanşümül hegemonyası için ilk zemini hazırlar gibi oldu. Her tarafta eski yollar ve eski mübadele merkezleri değişerek, cihanın hayat kanalları, küçük Avrupa kıtacığ etrafında müttehüdülmerkez bir sistem manzarası arzetti.

Tarihin Europacentrik tasnifine göre «Son zamanlar» denilen devri açan «Sanayi inkılâbı», cihanın her tarafına akıttığı ucuz ve, mebzul fabrika emtiasile her tarafta mahallî ve millî iktisat vahdetlerini parçalayarak, Avrupanın bütün on dokuzuncu asır tarihini karakterize eden metropol istipdadını bir sistem halinde tamamladı. Fransız ihtilâli, on dokuzuncu asırda kemalini bulan bu sistemin bir beşareti ve bir ideolojik ifadesi idi ki, bu ihtilâlin, bütün cihan için doğru ve bütün cihan için hakikat sayarak âleme ihraç ettiği telâkkiler, «Europacentrisme»nin itibarını her tarafta mukaddesleştirdi ve Aryanizm, bu siyasî ve iktisadî hegemonyanın bir karakteristik ifadesi oldu.

«Michlee»nin, İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar tasnifi, Avrupa tarihinin inkişaf merhalelerine belki bir hadde

kadar uyabilir. Fakat aşikâr olarak görünüyor ki, bu tasnif, gerek cihan medeniyetinin umumî inkişaf hatları ve merhaleleri, gerek Türk tarihinin karakteristik devirlerini ifade edebilmek itibarile tamamen uygunsuz ve elverişsizdir.

Türk tarihinin ana hatlarını ve inkişaf devirlerini, tarihin Europacentrik tasnifine göre izah, her şeyden evvel imkânsızdır. Avrupalı tarihçiye göre «Akvam muhacereti» ancak Roma zaviyesinden izah edilen bir hâdisedir ki, bu hâdisede Türk ırkının rolü sadece menfî ve sadece tahripkâr olarak gösterilmiştir. Halbuki bize göre akvam muhacereti, Avrupanın daha tarihten evvelki devrin muzlim şekilsizliği içinde yaşarken başlayan ve cihanın her bucağına ve bilhassa Avrupaya hayvan ehlileştirmenin, nebat yetiştirmenin ve maden işlemenin ilk tekniğini yayan ve bu suretle dünyanın her tarafında menşe ve evsaf itibarile müttehit ilk medeniyetlerin teessüsünü mümkün kılan bir temdin akınıdır. Bu izah «Europacentrisme» in dar ve mücerret izahına zıt, fakat cihan medeniyetinin tekevvünü bakımından tamamen vakıaya uygundur. Milâttan sonra 375-inci yılda başlayıp, Garbî Romanın sukutile nihayete ermiş sayılan Akvam muhacereti bu uzun temdin akınının bir faslı ve bir parçasıdır ki, bu hâdise de Türk ırkının rolü, hiç bir zaman, Europacentrik tarihin bize anlattığı gibi değildir.

Türk tarihinin bir tarih ötesi, yani tarihten evvelki devri hiç şüphe yok ki, mevcuttur. Fakat bu devir, daha «Europacentrisme»in mebdei tarihinin bile asırlarca evvelinde kalan bir dönüm noktasında bitmiş ve Türk tarihinin tarih devirleri ise, tarihin Europacentrik tasnifine hiç bir suretle uymayan kendine hâs bir mecra içinde inkişaf edip gitmiştir.

Türk tarihinin ilk çağı nerede başlar ve Orta çağı nerede biter? Bilinemez. Fakat aşikâr olan şudur ki, bu ilk çağ ve bu orta çağ, «Europacentrisme»in ilk ve Orta çağlarından tamamen başka evsaf arz etmektedir. Türk tarihinin ilk çağını biz, menşei itiraf olunmamak için ilâhlara irca olunan Yunan mucizesile başlayıp Romanın sukutile biten bir küçük safhanın klâsik ölçülerine göre nasıl izah edebiliriz?

kir ve san'at unsurları kaybolur gider.

Böyle bir ölçü içinde Türk tarihinde ilk çağın bütün teknik, fi-

«Europacentrisme»in Orta çağını Türk tarihinde nasıl bulabiliriz? Avrupa tarihçisinin Orta çağ dediği devirde Türk tarihi rönesansını çoktan bitirmişti. Sonra Türk tarihinde bir on altıncı asır gelir ki, bu asır Europacentrik ölçülerin hiç birile ölçülemez ve bu asır Avrupanın hiç bir asrına tevafuk edemez. Avrupa tarihinde On altıncı asır, din ve dünya feodalizminin, daha henüz on yedinci asır münekkitletlerinin darbesini yememiş olan iskolastisizminin, teknik geriliğin ve millî tecanüssüzlüğün en karakteristik devridir. Halbuki Türk tarihinde On altıncı asır, ucsuz bucaksız bir dünya saltanatı ile beraber, kemal haline gelmiş bir medeniyetin, ilimde tefevvukun ve san'atı ile beraber, kemal haline gelmiş bir medeniyetin, ilimde tefevvukun ve san'atta tekâmülün eşsiz bir devridir.

Türk tarihinin on altıncı asır müessise ve telâkkilerile, Avrupa tarihinin on altıncı asrındaki o durgun müessese ve telâkkileri arasında nasıl iştirak olabilir?

Fransız ihtilâlinin ve son zamanların ise, Avrupa menfaatlarını ve cihanın her tarafındaki menfaat mücadelelerini teyit için, tarihin telâkkisine hâkim kıldığı ölçüler ve devir tasnifleri, bu devirde hemen kâmil ya müstemleke veya yarı müstemlekeliğe, yahut iktisadî geriliğe mahkûm kılınan Türk cemiyetlerinin tarihî seyrini ve mahiyetini izah için tamamiyle uygunsuz ve elverişsizdir. Zaten bunun içindir ki, içinde yaşadığımız millî kurtuluş hareketleri devrinde, bütün bu Türk cemiyetlerinde ve umumiyetle Avrupanın siyaset, iktisat ve kültür hegemonyasından muztarip memleketlerde başlayan bu millî kurtuluş hareketlerini izah için Avrupalı mütefekkirin elinde, bu mücadelenin hakikî mahiyetini izah eden bir telâkki ölçüsü ve bir ıstılah yoktur.

●
Avrupa ile başlayan ve Avrupa ile biten tarih, hem bir dar ufuk, hem bir yanlış telâkkidir ki, bu dar ufuk ve bu yanlış telâkkide bizim yerimiz şimdiye kadar, ya tarih ötesine sürülmek, ya medeniyet harici kalmak olmuştur. Çünkü Avrupalı tarih yazarken, her şeyden evvel kendi toprağında kendi millet oluşunun vekayiini toplar ve bu toplayışta cehti, evvelâ kendisini toprağının ilk otokton halkı ve kültür müessiselerini, münhasıran Avrupada tekevvün etmiş sayılan Greco-Romen medeniyetinin bir asıl devamı gibi göstermektedir.

Fakat, bu gösterişin maddî ve manevî temeli şimdi gün geçtikçe bir az daha sarsılıyor. Şimdiye kadar orijinal bir şey sanılan «Yunan mucizesi = Miracle Grec» Greco-Romen medeniyeti ve saf Germen kanı tahlil olundukça, bu terkiplerin her şeyden evvel, Avrupalı olmayan unsurları birer birer tezahür ediyor. On dokuzuncu asrın, o asır âlimine adeta bir din heyecanı veren mukaddes Aryanizmi gün geçtikçe azalıyor. Bizzat bu dinin mürtedleri şimdi, beşerin menşei onun hakikî vatanına irca eden, ilk tekniğin ilk kültürün, ilk san'atın kaynaklarını Avrupa haricine çıkarmakta ve bu suretle cihan medeniyetinin cihan mikyasında ve kül halinde izahına imkân veren hakikî ilim cephesinde yer almaktadır. Bizzat bizim tarihimizi veren ve bizzat bizi alâkadar eden bu büyük fikir hareketinin en yüksek sentezini bizzat Türk inkılâbının merkezinde bulması ve en yüksek eserini bizzat Türk inkılâpçısının elinden alması bir tarihî hâdisedir. Çünkü biz, kendi tarihî vekayimizi toplarken, haklı olarak, cihan tarihinin en büyük hâdiselerini kendi tarihimizin içinde buluyor ve bundan gurur duyuyoruz.

Türk tarihi, cihan tarihinin başı ve Türk inkılâbı Avrupa tarihinin yirminci asırda inkişafını bulmuş bir tarihî reaksiyonu olmak itibarile, biz o mazi ile bu halin birbirine bağlanışında geniş bir milli heyecanın bütün unsurlarını buluyoruz. Bu hareketin kül halinde ve bütün bu manasile tebarüz ettirilmesi ve «millî tarih tezi» mizin bütün usul ve vasıtalarile her gün bir az daha takviyesi inkılâp münevverliğinin vazifesi ve borcudur.

Donan Ziraat Kredilerine karşı.

Dr. Vedat Nedim.

Naktî kredi, münkeşif pazar iktisadiyatının bir unsurudur. Pazar iktisadiyatından pazar için istihsali kastediyoruz. Pazar için değil de kendi ailevî veya mahallî ihtiyaçları için istihsal eden, yani iktisadî faaliyeti, bir kazanç vasıtası değil de, bir geçinme vasıtası olan, kendi içine kapalı bir tabii iktisat bünyesinde nakdî kredinin yeri ve rolü yoktur.

Pazar için istihsal eden mıntakalarda, istihsal farklılaşmıştır. Farklılaşan istihsal mıntakaları, birbirlerinin müşterisi olurlar. Bir mütekebil alış veriş, münkeşif bir pazar münasebeti teessüs eder.

Bu pazar münasebeti, ister bir memleketin muhtelif mıntakaları, şehir ve köyleri arasında cereyan etsin, ister muhtelif memleketler ve kıt'alar arasında teessüs etsin, bunda asıl olan, istihsalin *geçinme* için değil, *kazanç* için yapılmasıdır.

Kazanç mefhumunu, en geniş manasında, yani *sermaye terakümü*nün menbaı olarak alıyoruz. Her iktisat sisteminde sermaye terakümü, gittikçe genişleyen, *dinamik* bir istihsal faaliyetinin esasıdır.

Sermaye terakümü yapamıyan bir iktisat bünyesi, *statik* kalır, yerinde sayar. Sermaye terkaümünün şartı ise, kazançlı istihsaldir.

O halde sorabiliriz:

Köy iktisadiyatımızda istihsal kazançlı mıdır?

Kazanç, müstahsilin maliyet fiyatı ile, müstahsilin satış fiyatı arasındaki fazlalık olduğuna göre, belli başlı mahsullerimizin maliyet ve satış fiyatları arasında yapılacak mukayese bu sorunun cevabını teşkil eder.

Fakat, yer yer değişen ve bütün unsurları iyice hesaba alınarak yapılmış maliyet fiyatı statistiklerine malik değiliz.

Müstahsilin eline geçen ve yine yer yer değişen satış fiyatları hakkında da toplu malûmatımız yok.

Burada söyleyebileceğimiz, ancak perakende ve hususî tetkiklere istinat eden umumî mahiyette istintaçlardır.

Buğday, pamuk, tiftik, hattâ tütün gibi bazı mahsullerimizin satışında müstahsilin eline çok kerre maliyet fiyatına bile tekabül etmiyen bir fiyatın geçtiğini biliyoruz. Diğer mahsullerimizin satış fiyatlarında da umumî bir sukut temayülünün mevcudiyeti malûmdur.

Fiyat sukutunun yanında bir de sürüm sıkıntısı vardır. Filhaki-ka üzüm, incir, fındık gibi bazı mahsullerimizin satılmayıp elde kalan stoklarından muhtarip değiliz. Fakat tütün, afyon, tiftik gibi bazı mahsullerimiz ise düşkün fiyatlara rağmen, tamamen elden çıkarılamamaktadır.

Sıkıntı, ister düşük satış fiyatı, ister sürüm darlığı halinde tecelli etsin, netice bir ve aynıdır:

Köy iktisadiyatında sermaye terakümünün olmaması.

Bu neticenin tezahürlerini görüyoruz:

Kredilerin donması, vergi tahsilâtında ağırlık, zatî geçinme iktisadiyatına rücu temayülleri, ticaret hacminin daralması, münakalât hacminin azalması v. s.

Görüyoruz ki, ziraî kredilerin donması keyfiyeti, köy iktisadiyatında sermaye terakümünün olmamasından doğan neticelerden biridir. Bu vaziyet karşısında, kredilerin tecili-sebepler aynı kaldığı takdirde-müstahsilin faiz borçlarını arttırmaktan başka bir şeye yarayamaz.

Tecil yolu, bir tedavî vasıtası değil, sadece muvakkaten koruyucu bir tedbirdir. Donan kredilerin özölmesi için ilk ve son şart, köy iktisadiyatında sermaye terakümünü temin edecek âmilleri harekete getirmektir.

●
Sermaye terakümü, bir taraftan maliyet fiyatlarının indirilmesi, diğer taraftan satış fiyatlarının daha doğrusu, müstahsilin eline geçen kıymetlerin, yükseltilmesi ile mümkün olabilir.

Maliyet fiyatlarının indirilmesi demek, herşeyden evvel geri istihsal tekniği yerine ileri istihsal tekniğinin ikamesi demektir.

Türkiye ziraatine ileri teknik, ziraat işlerimizin bilgili bir zaptü rapt altına alınmasile, ihtisaslı bir sevkü idareye tabiy tutulmasile girebilir.

Türk müstahsilini, geri tekniğin zararlarından, ananevî istihsal şartlarından kurtarmak için, tedricî tekâmülün civelere terkedemeyiz.

Türkiye ziraatine, ileri teknik, kendiliğinden değil, yukardan aşağı girecektir. Bazıları, türk köylüsünün ıztırapının sebebini uzun vadeli kredilerin yoksulluğunda ve faizlerin yüksekliğinde arıyorlar. Uzun vadeli ve ucuz faizli kredi temin olunduğu takdirde, her şeyin *kendiliğinden* hallolunuvreceğini umuyorlar.

Biz bu tılsıma inananlardan değiliz. *Çünkü, teknik inkılâp, sadece bir para işi değildir; bir devletçe tanzim mes'elesidir.* Bu temin olunmadan, münferit müstahsillere açılacak uzun vadeli ve ucuz faizli kredilerin çarçur olacağı tabiidir.

Bir bando muzika teşkilâtı içine alındığı zaman, notayı okumasını, kılarreti çalmasını, boruyu öttürmesini, zili ve davulu idare etmesini ve hep beraber «icrayı ahenk» etmesini öğrenen türk köylüsü, modern ziraat tekniğini de ancak ihtisaslı bir sevk ve idare altında teşkilâtlandırıldığı takdirde benimseyecektir. Bu işi, zamana ve ferdin iradesine, keyfine ve şuuruna terketmek, onun olmamasını istemekle birdir.

Maliyet fiyatını düşürücü âmiller arasında, en son alıcı olan köylünün eline müteaddit mutavassıtların zincirleme kârlarile pahalılaşıarak geçen istihlâk maddelerini ucuza maletmek, nakliye tarifelerinde, mahsullerin düşük fiyatlarına göre tadilât yapmak, faiz seviyesini indirmek gibi tedbirleri de zikredebiliriz. Satış fiyatını, daha doğrusu köylünün eline geçen kıymeti yükseltmek mes'elesine gelince, bu da herşeyden evvel bir teşkilât işidir. İstihlâk maddeleri için son alıcı olan köylü, kendi mahsulleri için ilk satıcıdır. Bu itibarla istihlâk maddeleri için *en yüksek* fiyatı ödeyen köylü, kendi mahsulleri için *en aşağı* fiyatı alır. Gerek, ihracat, gerek dahili ziraî istihlâk emtaamız için müstahsilin eline geçen fiyatların, zaten düşük olan piyasa fi-

yatlarının bile aşağısında olduğu malûmdur. *Mutavassıtkârı denilen bu farkın, millî sermaye terakümüne maledilmesi, millî iktisat siyasetimizin baş hedeflerinden biri olmağa lâyıktır.*

Afyon müstahsillerini bir birlik içinde teşkilâtlandırmağa sevkedenden zaruret, mahiyet itibariyle diğer ziraî emtaamız için de vartir.

İngiltere'de bile Devletin, gerek ecnebî rekabetini karşılamak, gerekse müstahsili korumak maksadile, süt, tereyağı, yumurta için *mecburî* satış kooperatifleri kurduğu bir zamanda, mutavassıtkârı karşısındaki endişelerin mana ve kıymeti kalmaz.

Milletler arasındaki ticarî münasebetlerin gittikçe *serbest ticaret* safhasından çıkıp sur'atle *takas* istikametinde inkişafa yüz tutması da, satış işlerinin teşkilâtlandırılmasını icap ettiren başlı başına bir âmildir.

Bugün bile ihracat emtaamız için dünya piyasa fiyatlarının en *yükseğini* temin edemiyoruz. Herhangi bir ecnebî borsasının cetvellerini tetkik edersek mallarımızın rakip mallara nispetle geri fiyatlarla kaydedildiğini görürüz.

Dünya pazarlarında en yüksek piyasa fiyatlarını bulmak için, bütün tabîî evsafa malik bulunan ziraî ihraç emtaamızın büyük bir kısmını, yalnız satış cephesindeki geriliğimiz yüzünden *hakikî* kıymetleriyle realize edemiyoruz.

Demek ki, bugün Türk müstahsili için kazanılacak iki pay vardır:

Biri, dünya piyasası fiyatı, diğeri dünya piyasa fiyatlarının en *yükseği*.

İşte Türk müstahsiline, ilk hamlede hiç olmazsa mahsullerimizin bugünkü dünya piyasa fiyatlarını ve sonra daha ileriye giderek aynı mahsullerin buldukları en yüksek fiyatları temin edecek yollara ayak basmak, yalnız haricî ticaretimizin inkişafı bakımından ayak basmak, yalnız haricî ticaretimizin inkişafı bakımından değil, donan kredilerin selâmeti bakımından da bir zarurettir.

«Türk müstahsiline kârlı fiyat» şiarile açılacak bir teşkilâtlandırma seferberliği günün en âcil bir dâvâsıdır.

●
Ziraî ihracat emtaamızın talihi, hariç pazarların alım kabiliyetine bağlıdır. Hariç pazarların alım kabiliyeti ise, gittikçe azalı-

yor. Bu itibarla emtaamızı hariç pazarların tabiiyetinden kısmen olsun kurtarmak için, bunların *dahilî* pazarlarımızda da istihlâk imkânlarını aramak mecburiyetindeyiz.

Meselâ üzüm, incir, fındık gibi mahsullerimizin dahilde sarf-olunan miktarları gayet mahduttur. Halbuki bu sene, bu mahsullerimizin bereketli olacağı kuvvetle ümit olunuyor.

Bu seneki bereketli mahsul neticesinde vaki olacak fazla arz, alım kabiliyeti daralan hariç pazarlarda fiyatların büsbütün düşmesini mucip olabilir. Bu tehlikeyi şimdiden önlemek için, bu maddelerin gerek orduda ve mekteplerde, gerekse halk arasında sürümünü arttıracak tedbirlerin alınmasına zaruret vardır. *İç pazarlarımızın istismarı bahsında ham maddelerimize alıcı olacak millî sanayiimizin inkişaf temposunu da mühim bir âmil olarak hesaba katmalıyız.*

Bugün düşük fiyatlarla müşteri bekliyen pamuklarımız, pamuklu mensucat sanayiimizin inkişafı nispetinde dahilde pazarını bulacak ve hattâ, bütün ihtiyacımızı tatmin edebilmek için yeni pamuk sahaları açmak icap edecektir.

Aynı suretle memleketimizin şeker ihtiyacını dahilden temin için kurulacak fabrikalar yeniden geniş toprakların pancar ziraatine tahsisini zarurî kılacaktır.

Bu suretle ham maddesini iç pazardan temin eden sanayi şubelerinin teessüsü nisbetinde, sürüm sahaları garantili ziraat şubelerimiz de genişleyecektir.

●
Türkiyede ziraî kredi tarihi tetkik edilirse, tâ Mithat Paşa devrinden bugüne kadar ziraat sahasına akıtılan kredilerin hiç te öyle azımsanacak bir seviyede olmadığı görülür.

Yine görülür ki, ziraî kredilerin donması keyfiyeti ve tecili zarureti de yeni bir hâdise değildir.

Ziraî kredilerin, ancak rantabl bir ziraat bünyesinde, rantabl bir iş olabileceği aşikâr bulunduğu göre, Türkiye'de başlı başına hallolunacak bir ziraî kredi mes'elesi yok, belki ziraatin müstahsil için rantabl bir hale getirilmesi dâvâsı vardır.

Türkiyede Derebeylik Rejimi.

İsmail Husrev.

Bugün Türkiyede toprak meselesile bir parça yakından alâkadar olan bir kimsenin bizdeki toprak münasebetlerinin mazisine bakmak zaruretini duymamasına imkân yoktur. Bu vâdide yekten akla gelen sualler şunlardır: Eskiden Osmanlı imparatorluğunda toprak üzerinde teessüs etmiş içtimaî-iktisat münasebetlerinin mahiyet ve şekli ne idi? Bugünkü münasebetler nasıl bir inkişafın muhassılasıdır? Bunlar maziye ait neleri muhafaza etmiştir?

Osmanlı tarihlerinde bu suallerin cevaplarını bulamayız. Hattâ bu cevaplara esas olabilecek vesikalara bile toplu bir halde tesadüf etmenin imkânı yoktur. Padişahların sergüzeştlerini nakletmekle vakit israf etmiş olan Osmanlı müverrihleri, Osmanlı imparatorluğunun içtimaî kuruluşuna ve bu kuruluşun iskeletini teşkil eden unsurlara nazarlarını çevirmeyi daima ihmal etmişlerdir. Onların bize tarih ismi altında dinlettikleri şey, bir «teracimi ahvali ali osman»dı. Bunun için Osmanlı imparatorluğunun cemiyet ve iktisat nizamını öğrenmek istiyen bir iktisatçının dağınık vesikaları bizzat kendisinin toplayıp bir fikir sistemine göre bina etmesi icap ediyor. Ancak bu sahada bir görüş tarzına, bir fikir sistemine istinat etmeden yapılacak tetkiklerin sıralanmış ve tezatları ayıklanmış bir vesikalar yığını halinde kalmıya mahkûm olduğunu da işaret etmek lâzımdır. Bu itibarla milli inkılâptan sonra Türkiye iktisat tarihine dair yapılan bazı tetkikleri bu nevi etütler sırasına koymak daha doğru olur.

Osmanlı tarihinin toprak meselelerini tetkik ederken kurunu vusta Avrupasının toprak münasebetlerini mikyas ve esas olarak almamız ve bizdeki münasebetleri bu mikyasa göre müta-

lea ederek Osmanlı tarihinde Feodalite veya bilmem hangi nizam vardı veya yoktu gibi münakaşalara girmemiz semeresiz ve aldattıcı neticeler verir. Doğru neticelere varabilmek için herşeyden evvel Osmanlı tarihinin cemiyet münasebetlerini, Osmanlı cemiyetinin içtimaî çehresini, Osmanlı devrinin kendi şartları içinde ve müstakil olarak tesbit ve mütalea etmemiz lâzımdır. Halbuki tarihçilerimizin aşağı yukarı hepsi Osmanlı tarihinin sınıf münasebetleri mevzuubahis olunca, Osmanlı tarihinde Avrupaî bir feodal cemiyet nizamının olup olmadığını aramışlar ve Osmanlı müesseselerinin kendine mahsus olan haricî vasıflarına aldanarak daima yanlış neticelere vrmışlardır. Hattâ o derecedeki, bu yanlış neticeler onları, Osmanlılarda bir zamanlar Avrupalıları bile gıpteye sevk edecek kadar adilâne bir sınıf ahengi yaşamış olduğu kanaatine sürüklemiştir. Bir içtimaî görüş, bir metod noksanlığının eseri addettiğimiz bu nevi hüküm ve kanaatları tarih vesikalarile her zaman tekzip kabildir.

●
Tarihte Osmanlı saltanatının cemiyet nesçi çok renkliydi. Birbirinden farklı bir çok cemiyet münasebetlerinin saf veya muhtelit bir halde veya rüşeym olarak yanyana yaşadığı görülüyordu: Bir patriyarhal aşiret nizamının yanında mütekâmil bir şehir lonca sistemine, toprak köleliğine müstenit bir cemiyet tarzının yanında geniş ticarî münasebetlere ilh... tesadüf etmek mümkündü. Fakat mahiyet itibarile birbirinden ayrı olan bütün bu içtimaî münasebetlerin fevkinde ve bütün Osmanlı cemiyetine damgasını vuran tek ve hâkim bir nizam vardı: Derebeylik rejimi. Bütün diğer müesseseler, en iptidaisinden en mütekâmiline kadar bu rejimin içinde ve bunun kanunlarına tâbiydi.

Tarihçilerimiz, derebeylik deyince, bir kimsenin cebirle bir takım kimselere tagallübü tarzını anlarlar. Halbuki tagallüp, bizim kastettiğimiz rejimin unsurlarından ancak biridir. Biz bu kelimeye daha şamil bir mânâ verdik. Onu, aşağıda vasıflarını göreceğimiz Osmanlı tarihindeki bir cemiyet nizamına alem yaptık.

Osmanlı derebeyliğinin üç şeklini tesbit etmek mümkündür:

1. — Sipahi deerbeyliği. 2. — Ruhanî derebeylik. 3. — Serbest derebeylik.

Haricî şekilleri itibarile birbirinden farklı olan bu üç tip derebeyliğin aralarında sây teşkilâtı bakımından bir iştirak görürüz. Bu iştirak, bu üç tipe bir nizamın üç cephesi manzarasını verir. Binaenaleyh sây teşkilâtı, her içtimaî nizamın olduğu gibi derebeylik rejiminin de esasını ve vasıflarını ihtiva eder. Bu itibarla derebeylik rejimini anlamak için onun sây teşkilâtını tetkik ederken şu metodik noktaları daima göz önünde bulundurmanız lâzımdır: 1. — Toprağa tasarruf veya temellük edenlerle toprakta çalışan arasındaki tabiiyet şekilleri. 2. — İstihsalin tanzimi işine müdahale tarzı. 3 — Mahsule iştirak usulü.

1. — Sipahi derebeyliği.

Sipahi derebeyliği, timar ve zeamet usulüdür. Tarihçilerimiz şimdiye kadar bu müesseseyi ne bir derebeylik ve ne de bir feodal rejimi olarak almışlardır. Bu müessesenin daima basit bir idarî vasıfı bulunduğunu, sınıfî hiç bir mahiyeti olmadığını göstermiye çalışmışlardır. Köylü ile sipahi yani timar sahibi ile müstahsil arasındaki sây münasebetinin dahilî bünyesini nazarı itibara almıyarak timar müessesesinin yalnız haricî vasıflarını Avrupa feodalitesile mukayese edersek hakikaten bazı farklı neticele-re varabiliriz. Tarihçilerimizi aldatan cihet te öyle zannediyoruz ki, bu haricî vasıflar olmuştur.

Kurunu vusta feodal nizamında toprakta çalışan insan hukuken hür değildi. Fakat eski Roma «villa» larındaki «villicus» ler gibi esir, bir «instrumentum vocale» de değildi. Köylü feodale ait arazideki köylerde oturur. Feodale, angarya iş (Fron-dienst) görmiye ve istihsalâtının muayyen bir kısmını feodale terke mecburdu. Bu mükellefiyetler haricinde istediği gibi istihsalde bulunudu. Mamafih feodal isterse köylünün bütün mahsulünü alabilirdi.

Osmanlılarda haricî şekli koruyan bazı hususiyetler vardır. Timar arazisinde yaşıyan raaya, toprağa ba tapu mutasarrıftır. Sahibi arz, yani timar eri, varidatı kendisine thsis olunan araziye bir çiftlik, bir malikâne gibi tasarruf edemez. Devlet, toprağın öşrü şerisini almak, mahlûlâtını talibine tefviz etmek, ferağ ve intikali vukuunda muayyen olan harcını alarak tapu

senedi vermek gibi hakları timar sahibine vermiştir. Mamafih Devlet isterse bu hakları alarak bir başkasına vermekte de serbestir. Fakat bütün bunlar, timar müessesesinin haricî şekilleridir. Sây teşkilâtı noktai nazarından bakarsak köylü ile sahibi arz arasında sıkı bir sınıfî tabiiyet görürüz. Raaya, müstakillen çalıştığı ve yalnız muayyen vergisini verdiği halde hür değildir. Raaya «ziraata kabil yerini üç yıl boz komak sipahiye zarar» [*] olduğundan sipahi, üç sene sahibi tarafından ziraat edilmeyen bir yeri alıp bir başkasına ba tapu verebilir. Köylü her sene muayyen miktarda mahsul ekmiye, hiç ekmediği sene ekilmediği veya noksan ekildiği için muayyen miktarda ceza vermiye mecburdur. Timar usulünde köylü istediği zaman toprağını terk edemez. «Timarlardan müteferrik olan raayayı cemetmek kanundur... Ama on beş yıldan ziyade mütemekkin olup oturarı kaldırmak refolunmuştur... İstanbulda bir kimesne mütemekkin olsa göçürmek memnudur [**]... Raiyet gitse damı ve çulu sipahinindir. Suvari kovsa damı ve çulu raiyyetin olur» [***]. Kanunnamenin bu satırları raaya üzerinde sipahi hakkının kat'î ve mutlak olduğunu gösteriyor. Raaya zahiren toprağa ba tapu mutasarrıftır amma, hakikatı halde bu tasarruf hakkı surî ve raiyyet mutasarrıf olduğu toprakla beraber sipahiye bağlıdır.

Sipahinin emrinde olan arazi iki nevidir: 1. — Sipahinin kendisine mahsus hâsı, hususî toprağı vardır. Bu toprak beylik topraktır. «Tapu olmakla kimseye mülk olmaz... Sahibi timardan kangisiki, akçaya tama edip kendi zamanında ol asıl yeri tapuya verse, kendi zamanında tapu ola. Verdiği kimesne ancak ol timar sahibi zamanında tasarruf ede. Ol sipahi niza edemez. Amma kendudan sonra timar kime müntakil olursa tapuyu ol boza. Kendi dahi bozsa olur» [****]. Sipahi bu kendi tasarrufu altında bulunan toprağı ortakçıya verir. Ortakçı tıpkı bugün olduğu gibi mülkiyeti olmıyan veya toprağı kâfi gelmiyen köylüdür. 2. — Diğer topraklar, varidatı sipahiye tahsis olunan arazidir. Bu arazide köyler vardır. Meselâ beşyüz köyü

[*] Kanununnamei Ali Osman. Tarih encümeni mecmuası. İlâve. s. 14

[**] Bilâhare Anadolu'da başlıyan içtimai tezebzüpler üzerine İstanbul'da halk akını başlayınca nüfusun fazlasını çıkarmak usulü kaim olmuştur.

[***] Kanunname. Keza.

[****] Keza.

ihativa eden bir sancağın iki üçyüz köy icabına göre ikişer, üçerden seksen doksan timara ayrılır. Diğerlerinden de şehzadelere, vüzeraya, beylerbeyilere.. ilh (yani büyük derebeylerine) bir hisse ayırdıktan sonra bakiyesi, hâsı hümayun namile hazinesi Devlete bırakılırdı. Devlet bilâhare bunları istediğine timar veya temlik tarikile yani doğrudan doğruya mülk olarak bahşederdi. Sipahi, icabında ölen veya «cilâyı vatan» eden raayanın topraklarını «kendi tasarruf eder. Kendi çiftin sürer veya ortağa verir... Bu gibi yerlerden el çekip yine tapuya verse caizdir. Bunlar finefsülemir raiyyetlik yerlerdir» [*]. Mamafih sipahinin, münbit ve verimli olan bir yerin sahibine cebirle «cilâyı vatan» ettirerek, o yere tasarruf etmesi o devrin keyfi kaideleri altında pek âlâ mümkündü. Sipahinin bazen çiftini kendi sürmiye mecbur olması, onun içtimaî vaziyetinde bir tahavvül icap ettirir. Sipahinin vasfı istihsale doğrudan doğruya iştirak etmemek, başkalarının sâyesinden geçinmekti. Çiftini kendi süren bu nevi sipahiler her halde fakir sipahilerdi.

Sipahî derebeyliği çerçevesi içinde böylece iki tip köylüye tesadüf ediyoruz. Her ikisinin de sipahiye bağlı olmasına rağmen aralarındaki fark birinin istihsal vasıtalarına sahip olması diğerrinin bundan mahrum bulunmasıdır.

Raaya, sipahinin muayyen işlerini de görmiye mecburdu. Raayadan alınan mahsulât için sipahilere anbarlar inşası, bağ olan yerlerde muayyen zamanlarda bağlarda çalışmak, mahsulâtın sipahi anbarlarına taşınması ilh... gibi işler, raayanın angarya mesaisini teşkil ediyordu.

Sipahinin mahsule iştiraki vergi şeklinde cereyan eder. Bunun böyle olmasının sebebi, sipahi derebeyliği rejiminin hukuk münasebetlerinin hususî karakterinden tevellüt eder. Çünkü sipahi, Avrupalı feodal gibi toprakta çalışanın mahsulü üzerinde doğrudan doğruya bir mülkiyet hakkına malik değildi. Halbuki gördüğümüz gibi sipahi rejiminin zahirî şeklinde bir serbestî vardır. Müstahsil zahiren müstakil olarak yaşar. Bunun için müstahsilin mahsulüne ancak vergi tarikile iştirak olunabilirdi. Bu vergi ise tamamen sipahinin elinde kalıyor ve bunamukabil Devlet sipahiden harp vukuunda muayyen miktarda kılıçlı

[*] Keza.

çıkarmasını istiyordu. Köylüden alınan vergiyi ikiye ayırmak lâzımdır: Biri dönüm başına diğeri de mahsulden öşür olarak alınan vergidir. Mahsulün öşrünü almak, zannolunduğu gibi yalnız onda bir almak değildi. Bu nisbet mahalline göre değişiyordu. Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde yerine göre mahsulden ikide, üçte, dördte, beşte, altıda, yedide, sekizde, onda bir olarak hisse alınırdı. Binaenaleyh bazı tarihçilerimiz gibi onda bir alındığını iddia ederek sipahi ile raaya arasında adilâne bir münasebetin bulunduğu zehabına düşmek vakıalarla teeyyüt etmiyor. Vergilerin içinde isimlerle derebeylik nizamını karakterize eden vergiler vardı: Boyunduruk hakkı, kulluk hakkı, ağalık hakkı, ilh.....

2. — Ruhanî derebeylik.

Bu tip derebeylik, tekkelerin ve âinî müesseselerin derebeyliğidir. Devlet veya hususî eşhas tarafından bu müesseselere içindeki köylerle beraber geniş arazinin varidatı vakfedilmişti. Bu müesseselerin başında Bektaşî tekkeleriyle Mevlevî tekkeleri gelir. Misal olarak yalnız Bektaşî tekkelerini alalım: Osmanlı imparatorluğunun her yerine yazılmış olan Bektaşî tekkeleri, adetleri yüzler hanesini aşan köylere malikti. Meselâ Mucur kasabasına tâbi Hacı Bektaş karyesindeki «Bektaşî tekkesi, ehalişi Bektaşî tarikatına mensup 362 köyün vardiatile geçinirdi. Bilâhare bu köylerin adedi hükûmet taarfından muhtelif vesilelerle yirmi dörde tenzil olundu» [*]. «Aynı mahalde Bektaşî tekkesinin rakibi de vardır. Çelebilik müessesesi Hacı Bektaş tekkesinin rakibidir. Çelebilik müessesesinin, Hacı Bektaş civarında seksen köyü vardır. En uzağı, dört saatlik mesafededir» [**]. «Evliya çelebi zamanında Merzifondaki Bektaşî tekkesi 365 pare köyün iradile geçinirdi» [***]. «Hacı Bektaşın kısmen dergâha ve kısmen çelebilere mensup olan ehalişi topraksız ve fakirdir. Bugünkü halile dergâh hakikatta yalnız bir ibadethane olmayıp aynı zamanda iktisadî bir müessesedir. Müstakillen dergâha ait olup bağlarda (Dede bağı, Han bağı) ve dergâhta ve çiftliklerde tesbit olunan hayvan miktarı 105, dergâhın çift-

[*] Bektaşîlerin coğrafi tevezzüü. Edebiyat fakültesi mecmuası C. 6. sayı 1. 1928.

[**] Hacı Bektaş tekkesi. Hamit Zübeyir. Türkiyat mecmuası C. 2. 1928

[***] Bektaşîlerin Coğrafi tevezzüü.

liklerinde (Kütükçe çiftliği, Kaya çiftliği, Kızıl öz çiftliği, İlicik çiftliği) ortakçılarla müşterek olan ağnam ve hayvanat adedi 527, dergâh çiftliklerinde tesbit olunan arazi, tarla, bağ, bahçe, kavaklık, çayır, ağaçlık ve kıraç olmak üzere 4.487 dönümdür. Dergâha ait akarat dört yüzden fazla dükkân, buharla müteharrik un değirmeni, dört su değirmeninden ibarettir... Hacı Bektaş ehalişi bazı iktisadî sebeplerden dolayı babalara ve çelebilik müessesine muğber olmakla beraber tamamen sünniler de dahil olduğu halde hepsi tekkenin nüfuzu manevisi altındadır» [*] Bütün bunları mahallinde tetkik etmiş olan Hamit Zubeyir Beyden köylünün işbirarını mucip olan iktisadî sebeplerin mahiyetini de ayrıca sormuştuk. Hamit Bey ihtilâf mevzuunun köylü arazisinin dergâh çiftliklerine ilhak edilmiş olmasından tevellüt ettiğini söylediler.

Bu bir kaç misal tekkelerin nasıl müstakil derebeyi müesseseleri olduğunu ve topraksız köylü kitlelerinin tekkeler arazisinde asırlarca kölelik ve ortakçılıkla geçinmiş ve hepsinin tekkelerin maddî esaretinden başka bir de manevî esaretini çekmiş olduklarını göstermiye kâfidir. Bu ruhanî derebeylik Osmanlı tarihinde cemiyet münasebetleri tetkik olunurken ihmal edilemeyecek kadar mühim bir mevzudur.

3. — Serbest derebeylik.

Derebeylik rejiminin bu cephesine imparatorluğun her yerinde tesadüf etmek mümkündür. Bu tarz, devlet tarafından hususî eşhasa malikâne, çiftlik olarak doğrudan doğruya temlik edilen veyahut istilâ edildiği zaman içtimâî müesseseleri aynen ipka olunarak timar usulüne tâbi kılmıyan yerlerde görülür. Serbest derebeyliğin en karakteristik nümuneleri, Bosna, Hersek, Eflâk, Buğdan ve şar^k eyaletlerinde bulunur. Misal olarak yalnız şarktakileri alalım: Milâdî 1600 de intişar etmiş olan «Ali Aynî» Efendinin kavanin risalesinde şu malûmata tesadüf ederiz: «Eyaleti Diyarıbekir, on bir Osmanlı sancağı ve sekiz ektrat beyi sancağı ve beş hükûmettir. Bu sekiz erkat sancağı hini fetihten gerçi sancak tarikile verilmiştir. Sancak itibar olunur. Lâkin yurtluk ve ocaklık üzre olup azil ve nasıp kabul etmez. Fevt olduktan vali marifetile oğullarına verilir. Harice verilmez. Lâkin

[*] Hacı Bektaş tekkesi...

sancaklar gibi ebvab ve mahsulâtı tahriri defter olunur. İçinde zeamet vardır. Sefer oldukça zaimleri ve erbabı timarı ve alay beğisi ile sancak beyi ve sair sancaklar gibi beylerbeyisile konup göçüp bayrağı altında sefer hizmetin eda ederler. Ferman olan hizmete gelmezlerse, sancağı oğluna veya akrabasına verilir. Ama hükûmetler tahrir olunmamıştır. İçinde zeamet ve timar yoktur. Hakimleri mülkiyet üzere zapt ve tasarruf ederler. Mefruzülkalem ve maktuülkadem olup ebvabı mahsulâtı her ne ise kendileri mutasarrıftır... Mefruzülkalem olan beylere divandan cevap yazılır... Eyaleti Vanda, mülkiye üzere dört hükûmet vardır... Eyaleti Şehri Zorda hükûmet veçhile bir sancak vardır... Livayı Bağdatta berveçhi hükûmet idare olunan iki liva vardır... İraktaki hükûmeti ümadiye berveçhi mülkiyet idare olunur.»

Bütün bu tam mülkiyet üzere idare olunan yerlerde (Şimdiki şark vilâyetlerinde) hâlâ izlerini gördüğümüz hakikî toprak köleliği hâkimdi. Osmanlı hükûmetinin zafı neticesi veyahut İrana karşı takip ettiği siyaset icabı olarak buralardaki «Ekrat beyleri»nin arazisi Osmanlı arazi teşkilâtının çerçevesi içine alınmamış ve binnetice koyu bir toprak köleliğine müstenit bir derebeyi nizamı bugüne kadar yaşamıştır. Buralarda Beyin, toprakta çalışan üzerindeki hakkı kat'î ve mutlaktır. Mahsule iştirakin kaideleri filân yoktur. Mahsulü eken, mahsulü ile birlikte beyin mülkiyeti altındadır.

Bu tip derebeylik Avrupa derebeyliğinden de daha geridir. Yukarıda bahsettiğimiz Roma devrinin esaretinden farksızdır. Bosna-Hersek ve Eflâk-Buğdan derebeyliğinin Avrupa Feodalitesinden farkı yoktur. Oralarda istilâlardan sonra Avrupa Feodalitesi aynen ipka edilmiştir. Hattâ bir çok Avrupa tarihçileri buralardaki feodal nizamın Osmanlı toprak münasbatına müessir olduğu kanaatındadırlar.

Bu makalemizin dar çerçevesi içinde yalnız ana hatlarını statik olarak kısaca göstermiye çalıştığımız Osmanlı derebeylik nizamının tarihî istihalelerini ve bu istihaleler neticesi yaşadığımız devire nelerin intikal ettiğini gelecek makalemizde arıyalım.

Ferdiyet ve Şahsiyet

Yakup Kadri.

Her san'at eseri onu vücuda getiren san'atkârdan evvel cemiyetin malıdır. Çünkü, san'atkârın kendisi, bir tesadüfün veya esrarengiz bir takım kudretlerin meydana attığı bir mahlûk değil, doğrudan doğruya cemiyetin mahsulü bir insandır. San'atkâr kendi yarattığı san'at eserinde ve cemiyet kendi doğurduğu bu insanda şuura erer. Victor Hugo şairin tarifini yaparken daha ileri gitmiş: «Şair, kâinatın tannan şuurudur.» demiş.

●
San'atın nazariyesile meşgul münekkitler, kendi fikir ve meyillerine göre bir takım tasnifler yapmışlardır. Meselâ san'atkârları, ferdiyetçi cemiyetçi diye iki sınıfa ayırmışlardır. Bunlara göre PASCAL, STENDHAL, DOSTOIEWSKI tam birer fert ve ferdiyetçi nümunesidir. Yani bu üç şahsiyetin bulundukları muhit ve yaşadıkları zamanla ne müteaddî, ne passif hiç bir münasebetleri yoktur ve dehalarının, mizaçlarının veya bünyevî teşekküllerinin hususiyetinden başka bariz bir vasıfları görülemez. Şu halde acaba sebep nedir ki, Fransa'dan bir tane Dostoiowski ve Rusya'dan tek bir Stendhal çıkmamıştır ve Pascal'ı, halis bir Fransız olduğu halde, 1860 Fransa'sında tasavvur etmeğe imkân bulamayız?

●
Leningrad'da bir müzeyi gezmiştim. Burada müzenin her salonu yalnız bir nevi eşyaya değil, ilmî metotlara göre her nevi eşya ve vesikalarıyla bir devre tahsis edilmiştir. Meselâ, on sekizinci asra mahsus salona girdiğiniz vakit orada, o devre ait ne varsa, kunduradan vazoya, vazodan tabloya kadar hepsini bir arada bulursunuz. Bu muhtelif ve birbirini tutmayan eşya, hep birden ait oldukları asrı gözünüzün önünde sentetik bir tarzda tecessüm ettirir.

● Mizaç, sima, renk ve bünyece biribirinden ayrı görünen ve muayyen bir muhit ve zamana mensup olan insanlar da böyledir. Biz, ne yaparsak yapalım, kendimizi ne kadar zorlarsak zorlayalım bu çemberin dışına çıkamayız. Çıksak neye yarar? Nevi şahsına münhasırlık, şahsiyet sahibi olmak değildir. Biz ancak devrimizi, muhitimizi en enmuzecî bir tarzda temsil ettiğimiz vakittir ki, bir şahsiyet sahibi sayılabiliriz.

● Garip ve anarşik ferdin, çok defa, bir şahsiyet sahibi görünce onu kendisinden zannetmesinin sebebini bunda, yani nevi şahsına münhasırlıkla şahsiyeti biribirine karıştırmasında aranmalıdır.

● Tek başına, bir dağ tepesinde oturan adam nevi şahsına münhasır bir adamdır. Fakat, şahsiyet sahibi değildir. Bu adam neyi ifade ediyor? Nihayet, bir dağ başında oturmayı... Bu hareket olsa olsa ancak bizim acayibimize gitmekle kalır. Onun, bizi, bundan fazla alâkadar edebilmesi için, hayatî, yani umumî bir kıymet ve manayı haiz olması, bir fanteziden ibaret bulunmaması lâzım gelir.

● Ferdiyetçi Stendhal'in hotkâm ve âsi fertleri bile böyle umumî birer manayı ve hattâ hükmü ifade ederler. Julien Sorel'le Fabrice del Dongo'yu, bunun için biz hâlâ unutmadık.

Makina Medeniyeti.

Burhan Asaf.

Bizdeki «Garpçılık softaları»nın «buharii şerif» i Temps gazetesinde Lucien Romier, makina medeniyeti hakkında şu sözleri sarfediyor: «Maliye ve iktisat hâdisilerinin sevk ve idaresinde hatalar işlemek hususunda en ziyade ısrar gösteren memleketler, teknik sahasındaki icat ve muvaffakiyetlerin insan karihasını en ziyade heyecan ve taşkınlığa sürüklediği memleketler: Amerika ve Almanya olmuştur. Refahın devamlı şartlarına karşı gösterilecek ihtiyat ve basireti en ziyade ihmal edenler, Amerika ve Almanya yani gerek makina medeniyetinin, ve gerekse rasyonelleştirmenin, standarlaştırmanın ve taylorculuğun inkişafında en büyük hisse sahibi olan memleketler olmuştur.»

Lucien Romier kimdir ve kimin namına konuşuyor? Kim olduğu, onu, kıymet bakımından tasnif etmek isteyenleri alâkadar eder. Namına konuşmakta olduğu şeyi tesbit etmek, bizce Lucien Romier'nin de hakikî tarifini yapmak demektir. Bu zat, Temps gazetesinde dile geliyor. Temps'ın Fransası namına konuşuyor. Temps, Fransız sermayesile Fransız ağır sanayiinin organıdır. Yani Fransız tekniğinin ve bu teknik için kabul edilecek ilerilik (yahut gerilik) seviyesinin nâzımı olan bir sanayiî organıdır. İşte bu gazetede bir imza, tekniğin beynelmilel inkişaf ve terakkisi bakımından, Amerika ve Almanyayı, yani tekniği en ileri götürmüş olan memleketleri, tekniği daha büyük bir inkişaf ve terakkiye mazhar kıldıklarından dolayı, cihan ıztıraplarının mes'ulu ilân ediyor.

Böyle bir mantığın gülünç olması, mantikî olmasına mâni değildir. Hakikaten insanlar, başka insanların daha ileri gitmelerini çekemezler ve zaman olur ki, kendilerini geride bırakacak olan böyle bir hareketi, her çareye baş vurarak, durdurmak isterler.

İstanbul'a, ilk matbaa geldiği zaman, bütün hattatların kıyam etmeleri ve makina medeniyetinin çocukluk çağında, bazı garp memleketlerinde, çulhaların kalkıp makinaları parçalamak istemeleri, *el altında* misallerdir. Şu var ki, itin uluması ve kervanın buna rağmen yürümesi gibi, her hangi bir şekildeki irticanın her hangi mukabil ilerilik hamlesini durdurduğu da görülememiştir. Bunun gibi, ileri bir Alman ve Amerikan tekniğini, Fransız tekniğinin menfatlerini temsil eden bir gazetenin cihan buhranının mes'ulü ilân etmeğe kalkışması, hiç te şaşılacak bir hâdise değildir.

Fakat biz geri, ve bu yüzden, hem Alman hem de Amerikan tekniğine karşı daima mağlûp olmağa mahkûm, Fransız tekniğinin bu şirret ve muğalatacı avukatını bir tarafa bırakarak, davayı «Makina medeniyeti» namına kendimiz ele alalım.

«Makina medeniyeti», istihlâf etmiş olduğu medeniyet gibi kazanç esası üzerine kurulmuş bir medeniyettir. Makina'nın zuhuru kadar kazanç, kol ve beygir kuvvetinin hududu ile mukayyetti. Ve ilk makinanın kuvveti bir kaç beygir kuvvetini geçmiyordu. Bu itibarla, Fransız ihtilâli, «insan hakları»nı kaleme alırken, nisbî ve kâfi bir müsavâtı insanlar arasında tesis eylediğine kanidi. Fakat, bidayette bir kaç beygir kuvvetini geçmiyen makina bugün 200,000 - 800,000 beygir kuvvetlik kudret istasyonlarına istihale etmiştir. Makina, bir kaç beygir kuvvetini muhafaza ettiği müddetçe, hatta mahallî olmak vasfını bile aşamadı. Fakat kudretini arttırdıkça, bir memleketin iktisadiyat ve içtimaiyatını ve daha sonraları da dünyanın iktisadiyat ve içtimaiyatını vasıflandıрмаğa ve kendi hükmü altına almağa başladı.

Bir taraftan kazanç esası ve bir taraftan makinanın kazancı daima ve görülmemiş nisbetler dahilinde arttırmak vasfı, makina etrafında, gayet tabii olarak bir «inhisar tertibatı» doğurdu. Makina, memleket zaviyesinden bakınca sermaye ve sermayedarın inhisarına, cihan zaviyesinden bakıncada sermayeci millet yahut sermayesi milletlerin inhisarına geçti. Bu yüzden, sermayeci milletlerin bünyelerinde sınıflar, insanlığın bünyesinde de metropoller ve pazarlar yani istismarcı ve istismar edilen milletler doğdu. Bu iki tyezat, bugünkü «Makina medeniyeti»nin iki bariz hastalığıdır.

● Müstemlekecilik olmasaydı, dünya, yarım asır gibi kısa bir müddet zarfında bir mukadderat iştirakine doğru gidemezdi. Kazanç fikrinin bir taraftan fertleri ve bir taraftan da milletleri bir nevi faaliyet cezbesine ilka etmesi, bir kısım insanlığın sefilleşmesi bahasına bir kısım insanlığı daima daha fazla bir refaha sürükledi ve bunun temini için de bir çok kanların dökülmesine sebep oldu ve nihayet cihan harbini ve cihan buhranını doğurdu. Fakat «Cihan harbi» ve «Cihan buhranı» gibi mefhumların vücut bulmasından da anlaşılacağı üzere, ileri bir tekniği, yani tabiata tahakküm için ileri bir vasıtayı insanlığa mal eylemekle, ortaya, cihan mikyasında bir nizam çıkardı. Bunu ancak «Makina» yapabiliirdi. Bunun içindir ki, muasır medeniyetin itibarî isimlerinden biri de (machinizme) «Makina medeniyeti»dir. Ve bunun içindir ki, bu medeniyeti ızdıraplı ve sarsıntıda görenler, kusuru, «Makine»ye atfeylemekte ve en ileri garp memleketlerinde bile bir nevi Gandi ciliğe meyil eylemektedirler. Kusur halbuki, «Makina»da değil, büsbütün başka bir taraftadır.

● Makina sayesinde meydana gelmiş olan bu nizamda, cihan mikyasında aksülamellerin görülmesine mukabil keza cihan mikyasında olarak, teknikte vhadet, tekniğe tasarrufta vahdet, içtimai ve ahlâkî mevzuatta vahdet, hülâsa ahenkli ve muavezeneli bir rejimin esaslı şartları yoktur. Cihanın bir noktası 1932 damgasını bir diğer noktası ise, 1600 hattâ 1200 damgasını taşır. Amerikada finans kapitalizmi gibi sermayedarlık rejiminin en yüksek kademesine varılmış iken Asya ortalarında ve eteklerinde bir çok cemaatlar, henüz feodal şartlardan çıkamamışlardır. Bu melez ve acaip bünyeli cihanın halbuki her noktasında telgraf ve radyo vardır. Ticaret, İsveçte yapılan bir kibrit kutusunu olsun Çat gölünün kenarına, yahut bucaksız görünen steplerdeki çadırlara kadar götürmüştür. Belli bir şey ki, «Makina medeniyeti» dediğimiz şey, bütün ilerliğine rağmen cihan mikyasında bir şümülü içinde cihan mikyasında bir tecanüssüzlüğün ifadesidir. Kötü dikildiği için iğri biten bir ağaç gibi, muasır medeniyet, hatalı işin bütün alâmetlerini taşımaktadır.

● Bunun sebebi ne dir?

Bunun sebebi, yukarıda söylediğimiz gibi, «Makina»nın evvelâ fertler arasında, sonra da milletler arasında bir nevi inhisar altına alınmasıdır. Yani tekniğin, şu cihana şamil kaideler koymak istidadı şüphesiz bulunan muazzam hâdisenin cihan içinde bir taraftan başı boş inkişafı ve bir taraftan da kötü ve haksız tevezzüdür.

Bu başı boş inkişaf ve bu kötü ve haksız tevezzü on dokuzuncu asrın yarısından itibaren devam edip durmuştur. Bunu sevk ve teşvik eden şey, kazanç mefhumunun bir ihtiras halini alması olmuştur. O kadar ki, 1914 deki umum istihsal vasıtaları 1914 insanlığı için kat'iyen kâfi gelmezken bu vasıtaları ellerinde bulunduran milletler, istismar ihtiraslarına dar gelmeğe başlayan cihanı paylaşmağa kalkışmışlar ve bu yüzden, «Cihan harbi» faciasını meydana getirmişlerdir. Ve 1929 da da, 1914 e nazaran, cihanda çok daha mühim mikyasta bir istihsal vesaiti cihazı mevcut iken ve bu cihaz dahi kat'iyen bu tarihteki insanlığa kâfi gelmezken, «Cihan buhranı» bir fazla istihisalden doğmuştur. Bir tarafta milyonlarca çıplak ve aç dolaşırken, bir tarafta fazla istihisalden şikâyet etmek, ancak sermayedarlık rejimi gibi mes'ul ve günahkâr bir rejimin ağzından beklenebilirdi.

● Muasır medeniyet hiç te zannedildiği gibi, gapr sayinin bir mahsulü değildir. Bu medeniyet, başladığı günden itibaren, cihandaki bütün milletlerin alın terleriyle hem de çalınmış alın terleriyle kurulmuştur.

Kazanç fikrini bir ihtiras bandırası haline getirip başka milletlerin fazla kıymetlerini kendi topraklarına akıtarak kendi amellerini bile berideki en yüksek tabakanın insanlarından müreffeh bir hayata alıştırırlar düşünmeli idiler ki, her derebeylik gibi, sermaye derebeyliğinin de bir sonu gelmesi lâzımdır.

İşte bugünkü vaziyet budur. Nasıl günün birinde, kulları nazarında kendini her itibarla mukaddes farzeden derebey, kendinin artık ancak âmmenin nefretini celbeylediğini anladı ise, sermaye derebeyliği de, birer «mukaddes» diye ezberlettiği şeylerin türlü tecavüz ve istihfaflara maruz kaldıklarını görmektedir: kimse koymuş olduğu kaidelere kulak asmamaktadır, serbest pazar bir serap olmuştur, «Açık kapı» Çinde bile tehlikeye girmiştir; kontejan, takas, millî gümrük, millî saanyî, millî iktî-

sat gibi mefhumlar, birer barikat gibi cihanda bir bünye istihalesine doğru takallüplerin başladığını işaretlemektedir.

Ve, kazanç ve kazanççılık fikri, bütün müessese ve mümessillerile beraber «Mimli» ilân edilmiştir. Bütün memleketlere bakınız: Âmme menfaati namına, tüccar kontrol altındadır, sermaye kontrol altındadır, emtea mübadelesi kontrol altındadır.

Besbelli bir şey ki, ihtiras haline gelmiş kazanç fikri, eski derebeylerinin zulmü ve eski hükümdarların istipdadı gibi «menfur» ilân edilmiştir.

Bütün on dokuzuncu asır zarfında, «Makina medeniyeti»nin nüfuzunu bütün dünyaya yayan muharrik, «Kazanç fikri» olmuştu. Bugün halbuki aynı «Kazanç fikri» aynı medeniyetin, bizzat kendisinin yayılmasına bir engel teşkil etmektedir. Ve bugün bütün dünya, «İnhisar altında bulunan makina medeniyeti»nin nüfuzundan muztarip olduğu için ve artık o nüfuzu değil medeniyetin kendisini istediği için «Kazanççılığı» irticaa ve umumî ıstıraba götüren bir muharrik olarak tesbit eylemektedir.

Millî kurtuluş hareketini yapan Türkiyenin meclisinde şöyle bağırlıyor:

«Âmme menfaatinin mevzuu bahs olduğu bir yerde, ferdin kazanç hakkı diye bir şey tanımıyoruz!» [*] Türkiyenin ileri tekniğe ve hakikî «Makina medeniyeti»ne kavuşmasının nelere mütevakıf olduğu düşünülürse, «Âmme menfaati»nin yanında «Ferdin kazanç hakkı»nın ne kadar olması lâzım geleceği hakkında bir fikir edinmek kabildir. Çünkü Türkiye o memleketlerden bir tanesi ve öyle bir hareketin ele başıdır ki, orada ileri tekniğe ve hakikî «Makina medeniyeti»ne kavuşmak, âmmenin yani siyasî istiklâlini iktisadî istiklâli ile tamamlamak kararında olan milletin bir arzusu ve âmmenin yani böyle bir milletin milletçe masruf olacak bir gayreti ile yani Devlet elile ve Devlet elinden tahakkuk edecek bir davadır.

[*] Bütçe encümeni reisi Gümüşhane meb'usu Hasan Fehmi Beyin Devlet vapurculuğuna dair bir müdafaasından alınmıştır.

Makina medeniyeti hiç te batmak üzere değildir. Bu medeniyet, hakikî inkişafına ancak bundan sonra mazhar olacak ve hakikî meyvelerini ancak bundan sonra verecektir. Cihanı sarmış olan buhran, dikkat edilirse, cihan mikyasında bir ahlâkî görüşü de beraber tedvin etmektedir. Buhran'ın objektif mevzuu, müstemlekecilğin, bütün manevî ve maddî mvzuatı ile beraber yıkılması ve bir tarafta yirminci asır şartları içinde yaşıyan ileri fakat istismarcı milletler ve bir tarafta da tarihin her hangi geri bir asrını yaşıyan geri ve istismar olunan milletler tecviz eden haksız ve adaletsiz bir cihan nizamının tasfiyesidir. Bunun yerine gelecek olan hem insanlık hem de milletler için ileri nizam, müstakil ve hür milletlerin tezatsız iktisadî cüzütamlar halinde ve müsavî şartlar dahilinde karşılaşacakları nizam olacaktır.

Ankara. Moskova. Roma.⁽¹⁾

Bir hatıra.

Yakup Kadri.

1917 Mart ayının bilmem kaçınıcı günü. İsviçrede bir sanatorium-dayım. Sabahlayın, odamın taraçasında uzanırken yani başımdaki taraçanın demir bölmesi arkasından Fransızca ve kadın sesiyle şöyle bir konuşma kulağıma geliyor:

— Ne aksi şey, bu Rus ihtilâli...

— Ya, sorma; şimdi, Boşlar'ın (yani Almanların) ekmeğine yağ sürülmüş oldu.

— Eh, bilinmez de, belki aksi çıkar.

— Aksi mi? Hiç zannetmem. İhtilâl köyleri de sarmış. Bütün köylüler asilzadelerin arazisini taksime kalkışıyormuş. Bu böyle giderse belki muharebeye de nihayet verirler.

— Öyle ama, yeni hükûmet haricî politikada hiç bir şeyin değişmeyeceğini ve İhtilâl devletlerinden aslâ ayrılmıyacağını söylemiş... v. s., v. s.

Ben, hastalık saikasıyla mıdır, yoksa, Fransızca gazetelerin şirret harp edebiyatına artık tahammülüm kalmadığından mıdır, nedir, üç dört günden beri hiç gazete okumamışım.

Birden, şezlongumun üstünde doğruluyorum. Kalbim heyecanla çarpıyor. Yanımdaki konuşma, güya, kadim Yunanistan'daki Oraklı'ların söylendikleri mağaralardan akseden sadalar imiş gibi bütün kulak kesiliyorum. Fakat Fransız karıları başka bir bahse geçtiler.

Zile bastım ve bir haftalık Journal de Genève'leri getirttim. Journal de Genève'lerde beni meraktan çıldırtan bu hâdiseye dair

[*] Baştarafı bundan evvelki nüshada.

kâfi malûmat yok. Moskova sokaklarında ekmek kıtlığı yüzünden bir iğtişâş olmuş. Çar, cepheye gitmiş. Petrograd'dan bir kalabalık kalkıp Çarkoie Siélo'ya kadar yürümüş. Aynı şehrin bilmem hangi meydanında asker halk üzerine ateş etmeğe mecbur kalmış. Yeni bir muvakkat hükûmet teşekkül etmiş.

Journal de Genève ağır başlı konservatör bir gazetedir. Muharebe zamanında mümkün olduğu kadar biytaraf görünmeğe çalışmakla beraber gene candan Fransız taraftarı olduğu belli idi. Onun için Rus inkılâbına dürbünün tersiyle baktığına ve bililtizam her şeyi küçük ve ehemmiyetsiz gösterdiğine kanaat getiriyordum. Bir birini takip eden Rus haberleri bu kanaatimi tekit etti. Çar ailesinin Pier ve Pol kalesine tıklılığı yüreğime emsalsiz bir ferahlık verdi.

Bugün kırkını geçmiş olan Türk milliyetçileri için ÇARLIK denilen müessesenin ifade ettiği mana kadar iğrenç ve korkunç bir şey var mıdır? Çarlık, büyük babalarımızdan bize kadar üç dört batınlık Türk camiasının üzerine abanmış bir heyulâ idi. Ak saçlı ninelerimizin ruhumuza dehşet salan millî felâket menkıbeleri, dedelerimizin, ikide bir, alınlarını buruşturup yüzlerini kırtartan geçmiş ve gelecek tehlikeler, hınç ve ayıp yüklü hatıralar kaynak olarak hep Çarlığa irca edilebilirdi. O mel'un Ayastafanos muahedesinden sonra bu dev gövdesinin sarp ve kesif gölgesi Boğaziçi'nin üstüne yıldırımlar taşıyan bir bulut halinde zaten uzanmış bulunuyordu.

İşte, ben, garip ve avâre Türk çocuğu, İsviçre'den, güzel İstanbul'un başındaki bu bulutun sıyrıldığını gördüm.

Gerçi, Rusya'da, ihtilâl saġnakları içinde birbirini takip eden muvakkat hükûmetler, Prens Llovof'tan Kerenski'ye kadar, hep, muharebeye devam edeceklerini ve İstanbul üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceklerini söylüyorlardı. Fakat, İngiliz ve Fransız heyetlerinin koydukları desteklerle ancak tutunabilen bu tahta perdelerin arkasındaki uğultu, bize, Rus inkılâbının daha bir çok hayret verici safhalardan geçeceğini bildiriyordu.

Hatıranın tahlili

İsviçre, o zaman, bütün dünya uğultularının aksedip çatıştığı bir yerdi. Denilebilir ki, insanlığı sarsan muharebeler, inkılâplar, o amansız milliyet, ırk, fikir mezhep ve menfaat mübarezeleri,

ezelî karlarla örtülü zirvelerin engin sükûnetini tehdit eden bir şiddetle, burada, kaynaşıyordu. İytilâf devletleri mazlum (!) Belçika'nın hakkını Almanya'ya karşı burada müdafaa ediyor; Almanya, en derras bozguncularını buraya saldırıyor; sulh lehine neşriyat, harp lehine neşriyat burada yapılıyor; casuslar, bulanık suda balık avlayanlar, masum ve sadedil kimselere burada tuzak kuruyor; yüksek ve mert fikir adamlarının, feragat ve cesaret sahibi idealistlerin yanı başında şantajcı, dalavereci, sahte ve serseri sokak politikacılarının burada yer alıp yürüdüğü görülüyordu. Sanki, Avrupa'nın göbeğini teşkil eden bu noktada Avrupa medeniyetinin barsakları dışına fırlamış gibiydi.

1917 Rus inkılâbının prensipleri de ilk günlerinden iytibaren bu mahşerin içine katıldı. Zaten, Lenin buradan biraz evvel çıkmış bulunyordu ve arkadaşı İsviçreli Grimm büyük komunizma şefinin bu müfarekatini proletarya zaferinin bir mukaddimesi ad-derek İsviçre amelesini de grevlere ve nümayişlere teşvik ediyordu. O kadar ki, üç dört gün için İsviçre'nin muhtelif yerlerinde komünist diktatörası hüküm sürdü diyebilirim.

Bu hâdise üzerine çok konservatör olan İsviçre halkı daha Rusya'da Soviyet idaresi teessüs etmeden evvel komunizmanın düşmanı kesildi. Çoğu Fransa'nın tazyiki ile bir sürü tevkifler ve takipler yapılmağa başlandı. Bu meyanda hâlis idealist sulhcular da polisin elinden yakayı güç kurtarabiliyorlardı.

İşte, ben «Kızıl tan»nın söküşünü böyle bir hercümercin arasından seyrettim, ve, günün birinde, düşman karşısındaki ordusunu dağıtan, bütün cihana bilâkayd ve şart sulhu teklif eden ve muahedelerin kendisine bahşettiği bir alay menfaattan vazgeçtiğini âleme iylân eden bir Rus hükûmetinin iş başına geçtiğini işitince bunun ne demek olduğunu anlamakta güçlük çektim.

Ben de Avrupa'nın ortasında her yandan hakaret ve istiskal gören, vatani taraf taraf istiylâya uğramış bir garip ve âvâre yabancı olmakla beraber, cihan hâdisatını gene Avrupalının, Avrupa burjuvasının kendine göre iycat ettiği bir dürbünün adese-sinden başka bir âletle göremiyordum.

Onun için, Rus inkılâbı ve onu takip eden Soviyet rejimi karşısında benim noktainazarımın herhangi bir imperialist Fransızın noktainazarından farkı yoktu. Bu vaziyetimin ne müthiş bir ano-

mali olduğunu anlamak için Anadolu istiklâl harbinin ateşinden geçmem lâzımgeldi.

İstiklâl harbi - Rus inkılâbı

İstiklâl harbi esnasında Rus inkılâpçılarıyla aramızda teessüs eden dostluk tesadüfî bir şey değildir. Rus internasyonalistleriyle Türk nasyonalistleri arasında-nazarî sahada mevcut derin tezatlara rağmen- iki taraf inkılâpçıların ilk gününden birbirlerine el uzatışlarına siyasî ve askerî zaruretlerden doğmuş bir hâdise nazariyle de bakamayız. Her iki cephenin düşmanları bir olmasaydı, memleketlerimiz birbirine bitişik bulunmasaydı, biz, gene inkılâp platformunda yanyana mevki alacaktık. Lenin, Türkiye’de bir millî hareketten haberdar olduğu gün tarihî materyalizma görüşünden bu hakikati anlamıştır. Mustafa Kemal, kendine has *intuition* kudretiyle her iki hareket arasındaki -birleşik demeyeceğim- muvazî hattı mebdinden keşfetmiştir.

Moskova’daki komunizma şefi, «Dünya yüzünün bütün millî istiklâl davaları bizim davamızdır.» derken, Ankara’daki nasyonalist Şef, düşman kelimesi yerine «Avrupa imperialistleri» tabirini ikame ederken öbürü berikinin, dilini konuşmuş, beriki öbürünün yerine söylemiş oluyordu.

Türk nasyonalist inkılâp edebiyatıyla, Rus komünist inkılâp edebiyatı arasındaki bu benzeyiş de rasgele bir şey değildir.

Gazi’nin birinci Millet Meclisinde söylediği nutukların, çok kerre dahil ve hariçte «Komunizmaya mı gidiyorlar?» velvelesini tahrik etmesi bu yüzdendir. Gazi, hiç bir vakit komünizmaya meyletmedi. Hatta, en nevmî zamanlar için bile düşündüğü komunizma değildi. Fakat, millî kurtuluş cidalinin şefi ile internasyonal komunizma şefinin karşısına dikilen cephenin üzerinde «İmperialist» yaftası asılı idise, her iki tarafın bu kelimeyi aynı tarzda okunmaması için ortada hiç bir sebep yoktu.

Bazı hadiselerin manası.

Bu iytibar ile, komünist inkılâbı üzerine İngiltere’nin Arkanjel’i işgali, Japonya’nın beyaz Rus askerleriyle beraber Sibirya’da bir cephe kuruşu, Fransa’nın Karadeniz’e donanmasını gönderişi mana ve mahiyetçe İstanbul’un, İzmir’in ve daha bir çok vatan parçalarımızın işgal ve istiylalarından farklı değildi.

(Arkası var)

Plan mefhumu hakkında.

İsmail Husrev.

İstanbul Liman Şirketi Müdürü Ahmet Hamdi Bey, yeni neşretmeğe başladığı Kooperatif mecmuasının ikinci sayısında Şevket Süreyyanın beş numaralı Kadroda çıkan "Plan mefhumu hakkında," isimli yazısını tenkit mevzuu olarak almıştır. Şevket Süreyya kampta bulunduğu için bu tenkide bizzat cevap veremeyecektir. Kadronun tezlerinden birini alâkadar eden bu tenkide verilecek cevabın gecikmesini de muvafık bulmadık. Hamdi Beyle biz konuşacağız. Şevket Süreyya avdetinde veya ilerde lüzum görüldüğü takdirde bu meseleye tekrar avdet edecektir.

Şevket Süreyya Plan makalesinde nelerden bahsetmişti? Kısaca bunlar üzerinde duralım:

1 — Makale, planın tekniğini yani tatbiki meselelerini' değil felsefesini, yani plânın telâkki tarzını münakaşa eden bir yazıydı. Orada biz, planlaşmak zaruretinin nasıl her defasında muayyen bir cemiyet hareketinin muhassılası yani mevcut cemiyet münasebetleriyle istihsal kuvvetleri arasındaki tezaadın tasfiyesi temayülünden doğan ve bu itibarla her defasında mevzuu bahis cemiyete göre değişen bir hadise olduğunu görürüz. Bu itibarla Şevket Süreyyanın yazısı yalnız sosyolojik bir tahlilden ibarettir. Planın tatbikatına müteallik meseleler ise, böyle bir makalenin mevzuu olmaktan ziyade bir plan dairesinin neşredeceği bir teknik mecmuada yer bulabilir.

2. — Binaenaleyh planın tekniği değil de felsefesi mevzuu bahs olunca akla şunların gelmesi gayet tabiidir:

- a. — Planı bilfiil tatbik eden Sovyet Cümhuriyetlerinin plan telâkkisi.
- b. — Plana geçmek temayülünü gösteren Avrupanın plan telâkkisi.
- c. — Planı inkılâbının mühim şartlarından biri addedilen millî kurtuluş Türkiyesinin plan telâkkisi.

Nitekim Şevket Süreyya da aynı şekilde hareket ederek bu memleketlerdeki planlaşma işlerinin içtimai zaruretlere temas etmiş ve bunların vasıflarını ayrı ayrı göstermiştir. Fakat bütün bunları yaparken sadet haricine çıkarak planın teknik meselelerine girmemiş, işin sadece telâkki sahasında kalmıştır. Bu üç cephenin karakteristiğini şöyle yapmıştır:

a. — Bize planı bilfiil tatbik eden Sovyet Cümhuriyetlerinde plan mefhumu üzerinde mevcut iki esaslı fikir cereyanını tanıtmıştır:

1. — Müvazene taraftarları. 2. — Direktif taraftarları. Şevket Süreyya bu iki cereyanın her ikisini ayrı ayrı izah ettikten sonra, Sovyet zimamdarlarının yaptığı gibi direktifi müvazeneye tercih etmemiş, her iki görüşün haklı ve özlü tarafları olduğunu söylemiştir: *"Rus Sosyalist cemiyetinin bugünkü keyfiyeti düşünülünce, her iki noktai nazarın kendi bakımından doğruluğunu müşahade etmemek kabil değildir. Aşıkârdır ki, yeni Rus cemiyeti, eski cemiyetin şartlarından uzaklaştıkça ve eski cemiyetin unsurlarından bünyesini kurtardıkça, orada insanın cemiyetin kör kuvvetlerine karşı olan tâbiyeti gittikçe azalacaktır. Fakat bu eski şartların ve unsurların yaşayabildiği müddetçe ve yaşayabildiği nisbette, plan mefhumunun, cemiyetin seyrine tam ve kayit ve şartlarla fazla mukayyet olmadan bir müdahale ediş şeklinde alınamıyacağı da aşıkârdır,,.*

a. — Avrupada planlaşma fikrinin en büyük nazariyecisi olarak Prof. Werner Sombart'ı görüyoruz. Şevket Süreyya Sombart'ın plandan ne anladığını kısaca izah ediyor ve bu büyük hocanın kapitalist şartlar içinde nasıl planlaşma imkânları aradığını anlatıyor. Ve Türkiye milli kurtuluş davası bakımından Sombart'ta kıymetli olan noktalara nazarı dikkatimizi çeviriyor.

2. — Şevket Süreyya, Türkiye için planı tanzim olunmuş bir iş birliği olarak almıştır.

Hamdi Bey, Şevketin, planı, tanzim olunmuş bir iş birliği şeklinde göstermesinde yeni bir şey bulmıyor. Halbuki, bizce bu birlik bir çok yeni şeyler ve bir çok değişen şeyler ifade eder.

Şevketin kasdettiği plan bir sosyalist plan değildir. Yani cemiyette mülkiyeti tasfiye ederek istihsal vasıtaları üzerinde içtimai mülkiyeti tesis eden bir nizamın iktisat planı değildir. Milli kurtuluş hareketlerinin böyle bir davası yoktur. Büyük sermayenin kâr zihniyetiyle muayyen istihsal branşlarını kartelleştirmesi veya tröstleştirmesi şeklinde de bir teknik plan milli kurtuluş hareketlerinin mevzuu olamaz. Birincisinde şahsi mülkiyetin tasfiyesi, ikincisinde milli menfaatler zararına şahsi mülkiyetin takviyesi vardır. Birincisinde faktör amele sınıfıdır. İkincisinde şahsi sermayenin kâr temayülüdür. Şevket Süreyya makalesinde bu iki tarz planlaşma hareket ve temayülünü şiddetle reddetmiştir. Şevket diyor ki: *"Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf hamlelerinde, kendi milli sanayiinden mahrum kılınan ve Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf anından itibaren mahkûm kılındığı yarı müstemleke şartları içerisinde, geri, iktisaden tâbi ve pasif bir iptidai memleket hayatı geçirmiş olan Türkiyede büyük istihsal vasıtaları üstünde başka memleketlerde doğan keskin sınıf tezatlarını, geniş iktisadi menfaat mücadelelerini hülâsa plansız bir cemiyet nizamının, planlı bir cemiyet şekline istihalesini zaruri kılan büyük istihsal anarşisini görmeyiz,,.* Binaen-

aleyh bugünkü milli kurtuluş şartları içinde plan işi Türkiyede tamamen başka bir mâna ifade eder. Türkiyedeki planlaşma fikri ne münkeşif istihsal kuvvetlerle (teknikle) mevcut istihsal münasebetlerinin bir sınıf lehine tasfiyesi zaruretiinden, ne de büyük şahsi sermaye menfaatlarının inhisarcı temayüllerinden gıdasını alır. Müstemlekecilığe karşı bir isyan olan milli kurtuluş hareketlerinde planı, hem milli bünye içinde ileride doğabilecek veya mevcut tezatları, milletin yüksek menfaatleri namına tasfiye ve hem de bütün millete şamil bir iş birliği yani bir iş iştiraki temin etmek davası olarak anlamalıyız. Bu iş birliğinin tesisinde iktisadi hayata müdahale eden ana faktör, devlettir. Şevket Süreyyaya göre devlet: *“On dokuzuncu asır Avrupası için tamamen meçhul olan ve o asrın şartlariyle hakikaten kabili telif olmıyan, tesahüp ve idare edici bir iktisat faktörü halinde yeni Türk cemiyetinin seyrini istikametlendirecektir,,*. Fakat bu devlet, ne bir Sosyalist nizamda, ne de bir kapitalist rejimde olduğu gibi her hangi bir sınıfın değil, milletin menfaati namına konuşacaktır. Şevket Süreyya bunu şöyle ifade ediyor: *“Tekniğin müterakki bulunduğu memleketlerde bazan bir ihtilâli, bazan katastroflarla müterafik bir bünye istihalesini ifade eden plânlı cemiyet mefhumu, bir milli kurtuluş hareketi yaşıyan Türk cemiyetinde tezat mefhumu, bir milli kurtuluş hareketi yaşıyan Türk cemiyetinde tezat-sız ve mücadelesiz bir cemiyet doğuşunun, mes’ut bir kurtuluşun ifade-sidir,,*. Fakat Hamdi Bey bu telâkkiye itiraz ediyor: *“Bu planla Avrupa’nın gitmiş olduğu yol arasındaki fark, bu işlerde şahsi sermaye yerine hâkim faktör olarak devleti ikame etmekten ibarettir,,* diyor. Hamdi Beyin bu itirazında bir içtimai görüş noksanı seziyoruz. Devleti hâkim bir faktör olarak almak esasen başlı başına büyük bir fark ifade etmez mi? Devletin istihsale müdahalesi, vereceği içtimai neticeler itibarile pep yeni bir şeydir. Bu yeni tip devleti, bir taraftan tekniğin başı boş inkişafından mütevellit içtimai tezatlar üzerinde baskı, diğer taraftan milli iktisadiyatı yüksek teknik vasıtalarla teçhiz eden fakat bu teçhiz işini milli iktisadiyatın belkemiğini teşkil eden istihsal branşlarının planlaşması bakımından kendi mülkiyeti altında der’uhte eden bir teşekkül olarak kabul etmek lâzımdır. Memlekette iş birliğini, iş iştirakini yani milli menfaatler namına tanzim edilmiş işi, bu tip devlet temsil edecektir. Şunu da kaydetmeden geçmiyelim ki, Şevket Süreyyanın: *“Milli iktisat nizamının menfaatlerine taaruz etmiyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermiyen iktisadi teşebbüslerin bu hâkim faktörün (yani devletin) gölgesi altında yaşayabileceğini,,* söylemesinden maksadı, bugünkü küçük köylülüğün ve küçük teşebbüslerin haiz oldukları atomik karakterden dolayı bunların plan içine alınamiyacıklarını tebarüz ettirmektir. İstihsalâtı ve piyasaya iştiraki bir türlü hesaba gelmiyen küçük küçük teşebbüslerin derhal plana giremiyeceği aşikârdır. Devlet, milli iktisadiyatın seyrine istikamet veren bir faktör olarak inkişaf ettikçe bunlar iktisat planının tâbi umurları haline gelecek ve kendi bünyelerinin zaruri olarak taşıdığı tezatlar, devletin iktisat planı içinde tedricen keskinliğini kaybedecektir. Binaenaleyh milli kurtuluş hareketlerinin iktisat planı bir sos-

yalist iktisat planı olamayacağı için, Sovyet iktisadiyatında gördüğümüz spesifik kanuniyetlerin vücudüne milli kurtuluş iktisadiyatında tesadüf etmemize imkân olmiyacaktır.

Sosyalist iktisadiyatının icaplarından gelen bir kuvvetler müvazenesi fikri de milli kurtuluş iktisadiyatında münakaşa mevzuu olarak kendisine yer bulamayacaktır. Milli kurtuluş hareketinin iktisat plânında ancak Türkiyenin kendi şartlarından doğmuş ve bu harekete hâs kanuniyetler bulunabilir.

Hamdi Bey planın Türkiye için bu tarzda telâkkisini çok mahdud görüyor ve Türkiye iktisadiyatında bir planlı cemiyetin kuvvetler müvazenesini ve bunun ince hesabını soruyor. Hamdi Bey Türkiye için bir sosyalist iktisat planını ve bunun icap ettirdiği kendine mahsus bir kuvvetler müvazenesini hakiki ve yegâne bir iktisat planı telâkki ederek bunu Şevket Süreyyanın makalesinde arıyorsa, bunu ne o makalede ve ne de ilerde bulamayacağını kendisine şimdiden söyleyebiliriz. Bunun için Hamdi Bey şu sâali tevcih etmemeliydi:

"Şu halde hani yukarda planlı bir cemiyet nizamında, muharririn söylediği kuvvetler müvazenesi ve bunun ince hesabı? Hani bir milli iş birliği?..."

Hamdi Bey Şevket Süreyyanın yazısında yalnız plan telâkkisinin ve bunun prensiplerinin verilmiş olduğunu ve bunun haricinde plâna ait her hususun mevzu dışında bırakıldığını kabul ederse, o zaman yazıda her lâzım olanın söylenmiş olduğunu kolaylıkla görür.

Hamdi Bey, plan mefhumu hakkındaki fikirlerin sekiz sahifeye sığmadığını söylüyor. Biz de aynı kanaatte olmasaydık, plan telâkkimizi izah edecek olan "Planlı Türkiye,, ismindeki bir cildin telifini Doktor Vedat nedime havale etmiş olmazdık.

Hamdi Beyin makalesinde kendisile aramızda bazı iktisat ıstılahları ve mefhumları üzerinde bir mutabakat bulunmadığını gördük. Bu mutabakatsizlik Hamdi Beyi kullandığımız ıstılahlara başka manalar vermeğe sevketmiştir. Esasen Şevketin makalesi üzerindeki sui tefehhümler de buradan geliyor. Bunlar üzerinde bir parça tevakkuf edersek Hamdi Bey arkadaşımızla aramızda ihtilâf kalmıyacağını zannediyoruz:

Şevket Süreyyanın makalesinde bahsettiği spesifik kanuniyetlerle kuvvetler müvazenesi aynı şey değildir. Bunlar ayrı ayrı manalar ifade eder. Spesifik kanuniyetler, Sovyet iktisadiyatında mevcut olan kanuniyetlerdir.. Kuvvetler müvazenesi ise bir kısmı plancılarm bu kanuniyetlere göre bir müvazene tesisi için ortaya attıkları bir taleptir. Binaenaleyh biri mevcut olmandır. Diğer de olması lâzımgelendir. Spesifik kanuniyetler , başka cemiyetlerde olmayan kanuniyetlerdir. Meselâ plansız bir cemiyette istihsal münasebetleri ferdiyetçi ve liberal esaslar dahilinde insiyaki bir tarzda teessüs ettiği halde planlı cemiyette bu münasebetler Sovyet Rusyadaki proleterya devletinin iradi müdahalesi altındadır. Binaenaleyh planlı cemiyetin hareketindeki kanuniyetler, plansız cemiyetin hareketindeki kanuniyetlerden farklıdır. Şevket Süreyya kanunla ka-

nuniyeti karıştırmış değildir. Kanun statik, kanuniyet dinamik bir mana ifade eder. Kanun sebeple neticenin alâkasıdır. Kanuniyet ise bu alâkanın zaman dahilindeki seyridir. Şevket "Hadiselerin zincirlenmesi,, derken kanunu, dinamik manada kullanmıştır.

Hamdi Bey, Şevketin planlı cemiyetle plansız cemiyetteki buhranların karakterine ait fikirlerine temas ederek diyor ki: "Muharrir nazaran kapitalist cemiyetlerde fazla istihsalden doğan buhranlar, yeni Rusya cemiyetinde istihsal kifayetsizliğinden husule gelebilir. Bu tabir de izah edilmeğe muhtaçtır. Istihsal kifayetsizliği, az istihsal mı, yoksa istihsal planının tanzimindeki yanlışlık mı, yoksa kuvvetler müvazenesinin bozulması mı? Yoksa bunlardan başka bir şey mi? Muharrir kapitalist cemiyette buhranın sebebini fazla istihsal olarak gösterdiğine nazaran Sosyalist bir cemiyete de istihsal kifayetsizliğinden, noksan istihsalı kastedilmiş olacaktır. Noksan istihsal, az çalışmaktan yahut fena plan yapmaktan olur. Bu takdirde buhran kapitalist cemiyette olduğu gibi rejimin zaruri ve mukadder bir neticesi değil, belki yanlış ve beceriksiz tatbikinden neş'et eder. Birincisi ile ikincisi arasındaki fark şudur ki, kapitalist cemiyette buhran gayri kabili içtinap bir şey iken planlı bir cemiyette önlenecek bir şeydir. Planlı bir cemiyette istihsal kifayetsizliğinden bir buhran husule geleceğini kabul edersek, aynı cemiyette bir fazla istihsal de olabilecek demektir,,.

Biz bir istihsal fazlasından ne anlıyoruz? Bize göre istihsal fazlası, teknik değil tamamen içtimai bir mana ifade eder. Bu tabirle, kapitalist cemiyette istihsal münasebetlerinin anarşik ve plansız olduğunu anlarız. "İstihsal fazlası,, tabiri adeta bir remzdir. Bu tabirden fabrikaların ihtiyaçtan fazla istihsal yaptığı manası çıkarılmamalıdır. Esasen buhranı, teknik bir istihsal fazlasından mütevellit addetmek hem bugünkü hem de harpten evvelki vakıalara uymayan bir hüküm olur. Cemiyette istihsal fazlası olduğu iddia edildiği zamanlar, bir çok halk kitlelerinin sefalet içinde bulunduğu görülmüştür. Bugün de aynı hadiseyi görmüyor muyuz? Bunun için istihsal fazlası veren cemiyet dediğimiz zaman bütün cemiyet münasebetlerinin ferdiyetçi ve liberal esaslar dahilinde ve fertlerin iradeleri haricinde teessüs ettiği cemiyeti, plansız cemiyeti anlarız. Şevket Süreyyanın makalesinde istihsal fazlası tabiri bu itibarla bir içtimai kategori (*) olarak kullanılmıştır.

Bir istihsal kifayetsizliğinden ne anlıyoruz? Planlı cemiyette istihsal münasebetleri evvelden tanzim edilmiş bir plana göre ve fertlerin iradeleri haricinde değil, fertlerin iradeleriyle idare olunur.

İstihsal fazlası remzile ifade ettiğimiz plansızlık ve anarşi bu cemiyette yoktur. Binaenaleyh istihsal kifayetsizliği de bu cemiyette bir plansızlığın neticesi değildir. İstihsal kifayetsizliği, cemiyetle tabiatın teknik

(*) içtimai kategori, içtimai münasebetlerin nazari ifadesi demektir.

münasebetini ifade eden bir katagoridir. İnsan tabiata ne kadar az tehakküm ediyorsa, yani teknik ne kadar az münkeşif ise, bir istihsal kifayetsizliği de o kadar mümkündür. Meselâ bir kuraklığın yediği bir senelik pamuk mahsulünün mensucat sanayiinde tesirini göstererek sanayile ziraat arasında bir ademi tevazün (bir istihsal kifayetsizliği) husule getireceği aşikârdır. İstihsal kifayetsizliği bir teknik sebepten tevellüt eder. İnsan buna tekniğin inkişafı nisbetinde mani olabilir. Halbuki istihsal fazlası bir cemiyet anarşisinden gelir. İnsan bunun önüne cemiyetin kuruluşunu değiştirmekle geçebilir. Binaenaleyh beceriksizlik planlı cemiyette nisbi bir şey ifade eder. Bir senenin beceriksizliği gelecek sene o senenin tecrübesile telâfi olunabilir.

Kadro muharrirleri ne harpten evvelki, ne de harpten sonraki buhranları teknik bir istihsal fazlasının eseri addetmişlerdir. Hâkimiyetteki ve Kadrodaki yazılarımızda ilk defa tarafımızdan tebarüz ettirilmiş olduğu gibi bugünkü buhran, cihan iktisadiyatındaki bir bünye tahavvülünden mütevellittir. Bu bünye tahavvülünün başında milli kurtuluş hareketlerinin kuvvetlenmesiyle bir çok milli pazarların garp sanayiine kapılarını kapaması gelir. Cihan iktisadiyatında harpten evvelki vahdet kalmamıştır. Bugün dünya, mücadele eden üç büyük zıt karargâh halindedir: Bir tarafta emperyalist devletler, diğer tarafta müstemlekecilğe karşı milli kurtuluş cidalinde bulunan memleketler, bir diğer tarafta da Sosyalizm için mücadele eden Sovyetler. Binaenaleyh dünya buhranının seyrini tayin eden amilleri bu üç karargâhın mütekabil münasebetlerinde aramak lâzımdır. Halbuki Hamdi Bey, bizim bu noktayı görmemiş olduğumuzu farzederek diyor ki: *"Avrupadaki sanayi buhranına amel olan Avrupa-amelesi veya patronu değil, fakat Rusya ve Türkiye çiftçisi ve müstehliki dersiniz hadiseyi biraz daha hakikate yakın şekilde ifade etmiş olursunuz,,,"*

Şevket Süreyya makalesinde, tekniğin alabildiğine inkişafından bir çok içtimai uygunsuzlukların tevellüt ettiğini söylemişti. Hamdi Bey arkadaşımız itiraz ediyor: *"Şevket Süreyya Bey de çok iyi bilir ki, Rus ihtilâli tekniğin alabildiğine terakki etmesinden neş'et etmiş bir ihtilâl değildir. Ve tekniğin alabildiğine terakki etmesinden ise doğacak olan şey, ihtilâl değil, buhrandır. Buhranın ise, mutlaka ihtilâli doğurmıyacağı da hadiselerle malûmdur. Rus ihtilâli nasıl tekniğin alabildiğine terakkisinden doğabilir. Rusya tekniğe ihtilâlden evvel değil, ihtilâlden sonra kavuşmuştur. Ve tekniğin beynelmilel miyasta alabildiğine inkişaf etmiş olması hadisesi de ihtilâlden evvel değil, yine ihtilâlden sonradır. İtalyaya gelelim: Burada devletin iradi müdahalesi, tekniğin alabildiğine ilerlemesi zerre kadar alâkadar değildir. Çünkü İtalyada teknik bu müdahaleden evvel ve hattâ sonra böyle bir müdahaleyi intaç edecek şekilde ilerlemiş değildi. Tekniğin fevkalâde telâkki ettiği yerler, Almanya, İngiltere, Amerika gibi memleketlerde ve buralarda olan ne ihtilâl, ne*

de idari müdahale değil, fakat yalnız buhrandır. Teknikte, İngiltere ve saireye nazaran çok geri olan Rusya ve Italyada ise ihtilâl veya idari müdahale olmuştur. Bir inkılâp hareketile kendi nevinden bir cemiyet müdahalesi yapan Türkiyeye gelince, bu müdahaleyi tekniğin terakkisile alâkadar görmeğe ise hiç imkân yoktur... Arkadaşımızın makalesinde zayıf ifade edilmiş olduğunu gördüğümüz noktalardan biri de gerek Avrupanın sanayi memleketlerindeki buhranlar, gerek Rusya ve bizim gibi memleketlerdeki ihtilâl ve inkılâpların, bu memleketlerin kendi içlerindeki hadiselerle izah ediyormuş gibi gösterilmesidir. Halbuki, ne Avrupanın sanayi memleketlerinin düştükleri buhran ne de yüksek teknikten mahrum olmuş Rusya gibi memleketlerin geçirdikleri ihtilâl kendi hudutları ve milli bünyeleri içindeki hadiseler ve tekniğin başı boş inkişafı ile izah edilemez. Avrupanın buhranı, kendi içlerinde keskin sınıf mücadeleleri ve tekniğin plansız inkişafı ile değil, fakat beynelmilel miyasta tezatları çok bariz olan Rusya gibi, bizim gibi memleketlerdeki hareketlerle ve dünya miyasına göre izah olunabilir. Bu tezatlar, böyle milli miyasta tezatların büyümesi ile değil fakat beynelmilel miyastaki tezatların büyümesi ve genişlemesi hadisesi ile izah olunabilir,.

Hamdi Bey arkadaşımız bu satırları yazar iken bir noktayı hatırlamamış gibi görünüyor. Şevket Süreyya, evvelki sene mahdud miktarda teksir ettiği Kadro ve Inkılâp broşüründe ve tab'ı bitmek üzere olan Kadro ve Inkılâp kitabında ve hakimiyetteki bir seri yazılarında bu husustaki fikirlerini etraflıca izah etmişti. Misal olarak tab'ı bitmek üzere olan ve ilk matbu formları elimizde bulunan Kadro ve Inkılâp kitabından bazı cümleler alalım: "Evvelce bir inkılâbın karakteri münhasıran o inkılâbın cereyan ettiği memleketin siyasi ve iktisadi vaziyeti ile izah edilirdi. Şimdi bu izah kâfi değildir. Artık bir memlekette inkılâbın seyrini yalnız o memleketin değil, onunla alâkadar bir kısım memleketlerin iktisadi vaziyeti ve cihanın umumi gidişile izah etmezsek rüyet ufkumuz gayet dar kalır. Şimdi her memleket cihan iktisat ve cemiyet zincirinin bir halkası halindedir. Binaenaleyh şimdi bir memlekette meydana alan her hangi bir inkılâbı yalnız o memleketin kendi bünyesinden gelen şartların neticesi gibi değil, cihan iktisat sistemindeki tezatlardan birinin şu veya bu sebeple o memlekette keskinleşmesi ve infilâk etmesi şeklinde görmek lazımdır,." Diğer bir sahifeyi açalım: "Türk inkılâbı, tekniğin süratle ve muayyen muntakalarda merkezleşmesi karşısında gittikçe müstemlekeleşen ve gittikçe istiklâlini kaybeden bir yarı müstemlekenin kendini hakirleştiren bütün iktisat ve siyaset sistemlerine karşı tek başına ve bizzat kendi müstakil tekniğini yapmak için kıyamıdır,." Bir cümle daha "Memleketimizin geri tekniğine ve iktisat şartlarımızın iptidai manzarasına tekniği ve tezatsız bir iktisat nizamına sahip olma cehtinin bir ifadesi binaenaleyh muasır liberal iktisat ve cemiyet nizamına karşı bir işyanıdır,." Şevket Süreyyanın makalesinde bu kanaatlere zıt bir fikir yoktur. Plan makalesini okuyan bunu vüzhla görür.

Rusyadaki ihtilâl beynelmilel bir tezanın mahsulüdür. İtalyadaki Faşist hareketi, beynelmilel bir tezanın bu memleket dahilinde tevlit ettiği içtimai sarsıntılara karşı bir reaksiyon hareketidir. Milli kurtuluş hareketleri müstemlekecilğe karşı bir isyandır. Amerikada ve İngilterede ihtilâl olmamasının tarîhi sebepleri başkadır: Bunlar evvelâ müstemlekecidir. Burada ameile sınıfı müstemlekelerden gelen kâra iştirak eder. Binaenaleyh ameile sınıfının bile muayyen tabakaları emperyalizmin bakasında menfaatinı görür ve müstemlekeleri kaybettirecek her hangi bir ihtilâl hareketine taraftar değildir. Saniyen bunları kapitalizmin iyi muhafaza edilen metin kaleleridir.

Hamdi Bey, tekniğin alabildiğine harpten sonra inkişaf etmiş olduğunu söylemekle vakıalarla tezada düşmüş oluyor. Meselâ bugün bulunduğu seviyeyi muhafazaya çalışan ve yalnız talî unsurları üzerinde teknik yenilikler yapan muazzam metalurji, harpten evvelki devrin mahsulü değil midir?

Hamdi Bey, tekniğin alabildiğine harpten sonra inkişaf etmiş olduğunu başı boş inkişafı, metropollerle müstemlekeler meselesi, buhran meselesi, ilh.. hakkında Hamdi Bey noktai nazarlarımıza o kadar vakıftır ki, Hakimiyeti Milliyede ve Kadrodaki neşriyatımızla bir kül halinde ilk defa bizim tarafımızdan ortaya atılmış olan bu davaların plan yazısı vesilesile bizden yeniden izah edilmesini istemesi, adeta bizi kendi kanaatlerimize zıt bir vaziyet almış olmakla ittiham etmek gibi bir iştir. Bu tarzda bir ilzam tekniği, orijinal olmakla beraber Hamdi Bey de kabul ederler ki, fikir meselelerinde *patenta tertibatı* almadan bundan böyle şifahen hiç bir şey görüşmemek gibi acaip bir netice verebilir.

Hamdi Bey bu cevabımızdan yazısını fena telâkki etmiş olduğumuz manasını çıkarmamalıdır. Biz Hamdi Beyle hem konuşarak, hem yazışarak güzel münakaşalarda bulunmağı her zaman severiz.

Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü

1932 senesinin Temmuz ayında, masalların dahi kaydetmediği bir hadise oldu: Dünya finans merkezleri birleşti.

Finans merkezleri dediğimiz zaman üç noktayı kastediyoruz: Londra, Paris ve New-York. Dikkat edilirse, dünyadaki siyasi ve ticari borç miktarları kaç milyar olursa olsun, alacaklılar, bu üç merkezden biridir. Şimdiye kadar, bu üç merkez arasında görüş ve hareket ayrılıklarına, kendilerinin de birbirlerine karşı alacaklı ve borçlu bulunanları ve bir de, her üçünün de ayrı ayrı, kendi tahsilâtlarını mutlaka başa geçirmek istemeleri sebep oluyordu. Fakat cihan buhranı, her üçünün de şuur ve tahteşşuuruna soktu ki, bu borç ve alacak davalarını birleştirmesler ve kendi davalarını başa geçirmek hastalığından vaz geçmezlerse, neticede, buhran, borçlarla beraber başka şeyleri de tasfiye edecektir.

Daha Laval'in Londra ve New-York seyahatlerinde, her üç merkezin de elele çalışmaları kararlaştırmıştı. Ve daha Londra'da Tuna memleketleri meselesi görüşülürken, İngiltere ile Fransa'nın müşterek hareket etmeleri kararlaştırılmıştı. Yalnız en büyük alacaklı Amerika olduğundan, buhrandan en ziyade muztarip olan Amerika olduğundan ve bundan maada da kendi halkına

karşı en ziyade borçlu bulunan devlet, keza Amerika olduğundan, bu memleketin finansını temsil eden Hoover, "harp borçları,, nın ilgasını açıktan açığa iltizam edemiyor ve evelemirde Avrupa devletlerinin, yani kendisine karşı borçlu olanların, Almanya'yı "tamirat borçları"ndan ibra eylemelerini ve sonra Amerika'ya dönerek "harp borçları,, ndan da kendilerinin ibra edilmelerini talep etmelerini, gizliden gizliye teşvik ediyordu.

Denilebilir ki, "tamirat borçları,, ile "Harp borçları,, nın ilgası fikri, hemen her yerden evvel, Amerika'da vücut bulmuştur. Üç senedenberi Amerika gazeteleri ve mecmuaları, bunun zaruretinden bahsedip dururlardı. Çünkü Amerika bankerleri, harpsonrasında, Cenup Amerikası ile Çin pazarlarına ve Avrupa'da Alman sanayii ile Polonya maden sanayiine, milyarlarca dolarlık ikrazatta bulunmuşlar ve cihanın bu noktalarını fili hükümleri altına almışlardı. Harp borçları, nihayet Amerika hükümetini ve tahvil sahiplerini yani küçük tasarruf erbabını alâkadar edebilirdi. Halbuki harpsonrası kredileri, Gold Standard Exchange sayesinde havadan elde edilmiş mefruz milyarların, senede ve imzaya raptolunarak, peyderpey para şeklinde tahakkuk ederek New-York

bankalarına avdetini tazammun eden harikulâde bir finans kombinezonu idi.

Tamirat ve harp borçlarının devamı, işte bu harikulâde kombinezonu suya düşürecek mahiyette idi. Ve bunu, en iyi, bir taraftan Amerikan finansı bir taraftan da onun pazarı olan Almanya biliyordu. Öyle ki, itilâf devletlerine silâh ve mühimmat kredileri açarak "harp borçları", gibi o zaman için kârlı bir fasıl açması Amerika'yı nasıl onlar lehine harbe sürükledi ise, bu sefer de, o fasıldan çok daha kârlı olan "harpsonrası kredileri", aynı Amerika'yı, sarîh olarak üç senedenberi Alman davasının müdafii kılmıştır. Bu, böyle olmak ve tamirat borçları,, ile "harp borçları,, nın ilgası New-York mahafili ve bunların mümessillerince çoktan kararlaştırılmış olmakla beraber, meseleden açıktan açığa bahsetmeğe, elbette ki imkân görülmemiş ve bütün mesele alttan alta ve gizliden gizliye, olgun bir hale getirilmiştir. Davanın, matlup şekilde, halli için, "buhran,, şüphesi yok ki büyük bir rol oynamıştır. Eğer öyle olmasa idi ve eğer üç finans merkezi kendi aralarında uyuşmamış olsalardı, hiç, sarahaten Amerika'ya karşı bir müttehit ve kararlı hareketi temsil eden Lausanne konuşmalarını ve kararlarını, Amerika, bu kadar soğukkanlılıkla karşılayabilir mi idi?

Hulâsa edelim:

1. Gold Exchange Standard ile finans merkezleri, milyarlarca krediyi, emtia mubadeleleri ile yani tabii bir yoldan değil, "kredi ihdası,, ile yani sun'î bir yoldan ve doğrudan doğruya, kendi lehlerine kurulmuş bir para sisteminin hususiyetlerinden pervasızca ve zerre ka-

dar ahlâki endişe göstermeksizin istifade etmek suretiyle, hesap ve defter üzerinde "imal,, etmişler ve ikraz eylemişlerdir. Bu işte:

a) Amerika, büyük matlubata maliktir. Bunları tahakkuk ettirmek için harp borçlarından tamamen dekilse de kısmen, rahat rahat feragat edebilir.

b) İngiltere, Ortaavrupa'daki kredi inhidamının bir çok zararlarını görmüş olmakla beraber 4 milyar İngiliz lirası kadar bir matlubu ile cihan dayinleri arasında, gene birinci derecede bir mevki tutmaktadır. Tamirat tahsilâtında bulunarak Amerika'ya harp borçları tediyaına devam etmesi, menfi de olsa, tediye müvazenesinde cüz'î bir rol oynamaktadır. Her iki borç sisteminin kaldırılmasında, elbette ki ancak menfaat vardır.

c) Fransa, Gold Standard Exchange'ten ikrazatta bulunmak suretiyle istifade etmemiştir. Buna mukabil, muazzam miktarda altın biriktirmiştir ve bu sayede biriktirmiştir. Dünyada altın sisteminin bacasını temin edecek olursa, eldeki altınlara dayanan garantili bir para ve kredi ihracatına geçmesi, tamiratın kalkmasından göreceği zararları, bir kaç defa telâfi edecektir.

2. Finans merkezleri, görülüyor ki, harpten evvelki ve harp esnasındaki "matlup hesapları,, na, harpsonrasının en büyük gelir membaı olan Gold Standard Exchange'in temin eylediği "matlup hesapları,, nı takdim eylemekte, hem miktar bakımından bir tercih sebebi, hem de "buhran,, dan çıkabilmek zavyesinden "keyfiyet,, ce bir fayda umuyorlar.

3. Finans merkezleri, bu hesabı

yaparken, "buhran"ı, alelâde fakat "harp borçları,, ve "tamirat borçları,, gibi cihan tediye müvazenesini felce uğraticı muameleler yüzünden keskinleşmiş bir "periyodik ve siklik,, buhran telâkki ediyorlar. Buhran, başlangıçta, finans merkezlerinin anladıkları manada bir buhrana benzemiş olabilir. Şu var ki, çok geçmeden, diğer buhranlarla bütün benzeyiş noktalarını gittikçe kaybetti ve üç yeni vasıf gösterdi:

- a) *Serbest mübadele esası kalktı.*
- b) *Para esası yıkıldı.*
- c) *Bir taraftan alacak ve borç arasındaki taahhüt esası sarsılırken bir taraftan da, gittikçe artan devlet müdahaleleri neticesinde, faiz ve fiatın serbestçe teşekkülü ve dolayısı ile "mülkiyet mefhumu,, şiddetli darbeler yedi.*

Bu üç esas, "buhran"ı, buhranlıktan çıkarmıştır.

Bunun başlıca iki sebebi vardır:

1. Pazarların metropollere karşı isyanı ve sanayileşmesi.
2. Altın esası ile Gold Standard Exchange arasında, cihan para hacminin, birincisi ile gayri kabili telif ikincisinin ise bakî kalmasını imkânsız kılacak derecede şişmiş olmasıdır. O kadar ki, her zaman için, para emtianın ölçüsü iken, bugün, emtia paranın ölçüsü olmuştur.

Pazarların metropollere karşı isyanı ve sanayileşmesi, cihan iktisat bünyesinde derin bir tahavvülün başladığını göstermektedir. Bu hareket, kapitalist nizamı sarsacak ve ona yeni bir şekil verecek kadar mühimdir.

Para hacminin şişmesi ise, "para esası,, meselesini, yepyeni bir şekilde ortaya salmaktadır. Gold Stan-

dard Exchange, iflâs etmiştir. Gold Standard, yani altın esaslı para isekabili tahakkuk değildir, iki bakıma göre:

Bir kere, mevcut ticari ve iktisadi muamelelerin yekûnunu örtecek kadar bir paraya karşılık olacak kadar altın yoktur. İnsanlık, şu son çeyrek asır zarfında, iktisadi faaliyetlerini o derece ileri götürmüştür ki, cihan harbına kadar pek güzel kâfi gelen altın, bugün artık bu faaliyetlerin önünde giden yani onları sevk ve tanzim eden bir faktör değil, onların peşince koşan yani onları tağşış ve teşviş eden bir unsurdur.

Halbuki insanlık, henüz mevcut dünya nüfusuna göre bir istihsale dahi geçememiştir. Milyonlarca çıplak ve aç vardır. Eğer bunların hepsi hakiki müstehtlikler olsalar, ne yapacağız? İşte altın esasının geriliğini ve kıfayetsizliğini olduğu kadar Gold Standard Exchange sisteminin sebebi zuhurunu da izah eden bir nokta.

Altın esasının, buna rağmen kabul edileceği bir an için (ve elerinde altın bulunduran finans merkezleri istifade etsinler diye) farzedilse, derhal, altının itibarı kıymetini yükseltmek icap edecektir. Yalnız bugün için değil, önümüzdeki bütün devre için, altın fiatlarını emtia mübadelelerine ve dünyadaki para envestismanlarına göre adım adım kontrol ederek adım adım yükseltmek icap edecektir. İşte, bir çok benam iktisatçıların (hassatan Keynes) bundan sonra artık ancak "dirigé,, yani "dümenli,, bir altın esasının yaşayabileceğini iddia etmelerindeki âmîl. Altının kıfayetsizliğine dayanan bu gibi mülâhazalar, Garp'tan bize, sızıntı halinde gel-

mektedir. Altının bu son hususiyetini, bir sır gibi, saklıyanlar, bu sırrın taraf taraf malûm olduğunu acep biliyorlar mı?

Dümenli altın para esasını kabul ettiğimizi farzettik. Bunu nasıl tatbik edeceğiz?

Emtia istihsalâtının hacmına göre altına kıymet biçmek demek, kısaca, cihan iktisadiyatını bir plânın içine almak demektir. Besbelli bir şey ki, böyle bir işte, ne mevcut nizamın ne de evleviyetle harpten evvelkinin bir rolleri olabilir. Çünkü bu nizamlara göre, altının emtiaya ölçü olması lâzım gelir. Halbuki, vaziyet odur ki, emtianın altına ölçü olması zarureti ile karşılaşmış bulunuyoruz.

Mevcut nizamdan ayrılmamak gayesini gütmek, yahut harpten evvelkine gitmek meyillerini göstermek, "dümenli altın para esası,,nın kanuniyetlerini peşinen çiyniyerek, böyle bir nam altında Gold Standard Exchange ihtikârını, gene cihan mikyasında olarak, tekrar eylemek demektir.

Plânlı cihan istihsalâtına göre dümenli altınpara esasının birinci ve sarsılmaz şartı, bizce, hem mevcut nizama, hem harpten evvelkine arkasını dönerek yeni nizamı kurmak demektir. Bu uğurda ilk adım da dümenli altın para esasını finans merkezlerinin elinden alarak, devletlere teslim eylemektir. Aksi takdirde, kısa fasılalarla, dağıtılacak altınlar, gene çıktıkları noktalara avdet edecekler ve kısa fasılalarla, gittikçe keskinleşen "buhranlar,, olacaktır.

Mevcut nizam tasfiye edilir, plânlı bir istihsale cihanın her noktasında geçilir, para esasının kontro-

lû devletlere havale edilir, kısaca: ferdiyetçi ve perişan bir esastan devletçi ve kontrollü bir esasa geçilir. Şe, biz de "dümenli altın para esası,, na taraftarız.

Serbest bir altın para esasını imkânsız kılan ikinci sebebin izahı yukarıki tafsilâttan sonra kolaylaşmıştır.

Altın, üç finans merkezinin elinde birikmiştir. Altın esasına geçilecek diye onlardan altın satın almak, *istikrazların en faydasızını ve en pahalısını yapmak demektir*. Besbelli bir şey ki, dünyada hâlâ, bir tarafta sanayici ve sermayeci metropoller ve bir tarafta da geri teknikli ve sermayesiz ziraat ve hammadde memleketleri mevcut oldukça, satın alınan altınlar, çok geçmeden, çıktıkları noktalara avdet edeceklerdir. Çünkü, *tediye müvazenesi, daima birincilerin lehine ve daima ikincilerin aleyhine işliyecektir*.

Hem sonra, meselâ bir Türkiye, 200,000,000 lirayı altın esasına istinat ettirmek gibi bir lüks uğruna, bunun 80,000,000 unu, çok geçmeden çıkıp gidecek olan bir altına niçin yatırsın? Kendisi için faydasız olması şöyle dursun zararlı olacağı âşikâr bir para esasına geçeceğim diyee, neden memleketimiz, altına yatıracağı parayı, muhtaç bulunduğu yüksek istihsal vasıtalarına yatırmayı tercih etmesin? Bahusus ki, para denilen şeyin mahiyeti ve vazifesi, artık, cümle âlem için olduğu gibi, Türkiye'de de temamiyle malûmdur. Para, bir tediye vasıtasıdır. Eğer istihsal ile istihlâk ucuca getirilirse, matbaa kâfidir. Para hariçle bir mübadele vasıtasıdır. Bu da kaç senedenberi döviz ve kambiyo kanalinden temin edilmektedir. Bu işte, tediye müvazene-

sini korumak ise, kontenjan ve takas usulleri ile başarılmaktadır.

Bu itibarla, ancak başkalarının hayrına işliyecek bir "altın esası,, nı kabulde ve bu uğurda, daha ilk adımda 80.000.000 liralık bir külfeti tazammun eden bir fuzulı masrafı millete yükletmekte, Türk devleti'nin hiç bir menfaati yoktur.

Türkiye için doğru olan bu kaideyi, bütün müvazene açıklı milletlere teşmil edebiliriz.

Altın esasına geçilebilir. Fakat, bunun için, altını dağıtacaklar, altını bedava dağıtmalıdır. Altın, çok geçmeden, gene kendi ellerine geçecektir. Gene bedava dağıtmalıdır. Ve, bu eğlenceli oyunu, istedikleri kadar, finans merkezleri tekrar edebilirler. Anlaşıyor ki, "altın esası", çoktan iflâs etmiştir. "Dümenli altın esası", hakikaten üzerinde durulacak bir mevzudur. Bu hususta, beynelmilel bir konferans, eğer davayı samimi olarak tetkik ederse, bu esasın kendine mahsus kanuniyetlerine uymakla, yeni cihan nizamının temellerini atabilir. Fakat böyle bir konferans, Lausanne görüşmelerinin zıttına olarak, davayı, finans merkezleri menfaati bakımından değil, cihan ve cihan milletleri bakımından tetkik etmelidir. Şu noktaların tespiti, şarttır:

a) Buhran, buhran değildir. Bütün cihan için bir dönüm noktasıdır.

Bir sistemin bozukluğunu ve kifiyetsizliğini, iktisadi ve içtimai bütün unsurları bakımından ispat etmektedir.

b) Cihan, makine medeniyetinin ve makine medeniyeti şartlarının bilâ kayıt ve şart cihana teşmilini istiyor. Bir Amerika ve bir Efgan yanyana yaşadığı müddetçe, kurtuluş yoktur.

c) Cihan, fertlerin kazançlarına dayanan bir sistemi, bilfiil tasfiye etmektedir. Bu tasfiyenin devamı ve tamamlanması için, hiç bir harp ve darp cephesine lüzum yoktur. Çünkü sistem, kifayetsizliği ile, kendi kendisini tasfiye etmektedir. Cihanın özlediği sistem: *siyaseten hür ve iktisaden cüzütam milletlerin, müsavi şartlar dahilinde karışmaları ve "milletler arasında tesanüt,, şiarını, müsavi hak zaviyesinden tahakkuk ettirmeleridir.*

Eğer önümüzdeki iktisat konferansında, bu noktalar nazarı itibara alınarak konuşulursa, *Yirminci Asır*, kendisinden evlkinde nazaran, haki ki makine medeniyeti asrı olur ve ileri teknikle her noktası teccehhüz etmiş cihanın her noktası, şu "Amerikan prosperity'si,, ni bilfiil tanımış ve tatmış olur. Aksi takdirde, cihan mikyasında bir derebeyliği göre idame etmek isteyen finans, bütün yirminci asır boyunca, *bir modern Ortaçağ yaşatmış olmak mes'uliyetini, üzerine alıyor demektir.* -B. A.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul